

CAPITOLUL X

Alte congrese, săpături arheologice, refugiul

Înainte de a începe adunarea contribuțiilor destinate unui nou volum din Dacia, trebuie însă să mă gândesc la pregătirea participării mele la al doilea Congres Internațional de Științe Pre și Protoistorice, programat pentru prima săptămână a lunii august, la Oslo. Era nevoie de multe însă, dacă ar fi trebuit mii de lei pentru această călătorie, deși urma să plec fără Hortansa, nevoită să rămână cu Carmen (care abia împlinise doi ani) și să se ducă cu ea la mare.

Cu un împrumut de la Casa Corpului Didactic și cu puținele rezerve, m-am pregătit de drum. Toți acești bani n-ar fi ajuns însă, dacă ar fi trebuit să plătesc toate biletele de tren. Am obținut prin Direcția Presei (ca și colegul Vulpe, cu care am mers împreună) câte un bilet gratuit prin Cehoslovacia și prin Norvegia, noi plătind doar restul traseului; am schimbat valuta la Banca Națională și am pornit la drum. Dar la frontiera cehoslovacă, un funcționar puțin conștiincios n-a menționat în pașaport valuta pe care o aveam cu noi, așa că la Praga ne-am pierdut jumătate din singura zi cât puteam rămâne acolo, pentru a obține de la Banca Națională viza de ieșire cu deize.

La Berlin se începea tocmai atunci Olimpiada, fiind, după cum aflasem, greu de găsit camere la hotel. Dar spiritul metodic al germanilor nu se desmințise și, încă de la Dresda, un funcționar anume angajat ne-a dat în tren bonuri pentru o cameră particulară, firește contra cost. Din păcate, la Berlin am constatat că era o cameră situată cam pe unde "a înfărcat dracul copiii", cum spune proverbul, și ne-am chinuit cu geamantanele prin trenul aerian și mult după aceea, până am reușit să găsim strada și casa, pentru o singură noapte.

La Copenhaga a fost mai ușor; am găsit o cameră într-o pensiune foarte centrală și ne-am plimbat apoi toată ziua prin acest minunat oraș insular. Ne-a impresionat neplăcut culoarea cenușie-neagră a zidurilor din cărămidă aparentă a celor mai multe case, distrându-ne în schimb uriașul număr de biciclete - înșirate de-a lungul tuturor bordurilor trotuarelor, fără teama de a fi furate, căci erau foarte ieftine - și ne-a plăcut nespuse de mult celebra sirena din port; seara am privit parcul de distracții Tivoli, de la poartă, ca să nu cheltuim bani. Bineînțeles că primul obiectiv vizitat a fost Muzeul Național - atunci renovat (cel puțin secția arheologică), și deosebit de instructiv aranjat. De câte ori vedeam un muzeu frumos în străinătate, mă gândeam la necăjitele noastre muzee din vremea aceea.

La Oslo am fost găzduiți la un cămin studențesc; fiind vacanță, toate camerele erau libere. Lui Vulpe și mie ni s-a dat un apartament pentru doi studenți (desigur contra plată, dar destul de modestă), compus din două camere de dormit, un salonaș și un duș, iar dimineața - în prețul camerei - ni se servea și micul dejun într-o sală specială. Cred că am amintit ce bogat era micul dejun la Londra. Ei bine, aici era cu adevărat pantagruelic! Lapte, ceai, cafea, câteva feluri de brânză, pește de mai multe feluri, șuncă, dulciuri și câte nu mai știu - și desigur nu puteam mânca din toate, dar, oricum, mâncam pe săturate, la amiază putând face oarecum economie la restaurant.

Congresul s-a desfășurat plăcut, sub președenția profesorului Brogger (nu eram decât două-trei sute de participanți, nu câteva mii, ca la congresele de după război), secretar general fiind profesorul Boe, un munte de om foarte simpatic. Eu am ținut o comunicare despre ceramica pictată din așezarea de la Atmageaua Tătărească - publicată ulterior în englezește în cunoscuta revistă "Liverpool Annals of Anthropology" (care după război n-a mai

apărut). S-au făcut câteva excursii prin împrejurimi, unde am vizitat câțiva tumuli uriași de pe vremea vikingilor și, desigur, am vizitat muzeele. Marele muzeu de la Universitate era în special închinat artei medievale, dar mai impresionante erau muzeele unde se păstrau corăbiile de lemn ale vikingilor, descoperite în unele dintre movilele săpate. Erau impresionante tocmai prin simplitatea lor; unul fusese construit în formă de T, pentru a cuprinde lungi corăbii de lemn depuse chiar în același tumul, cheltuindu-se în felul acesta bani puțini, dar asigurându-se o expunere și o conservare ideală.

Radu Vulpe, care înainte de Congres făcuse primele lui săpături în așezarea eneolitică de la Izvoare, din județul Neamț (descoperită de preotul Constantin Mătasă, ca mai toate așezările preistorice din acel județ), a ținut o comunicare intitulată *Civilisation pré-cucutenienne récemment découverte à Izvoare, en Moldavie*, ulterior publicată în *"Eurasia Septentrionalis Antiqua"*, editată la Helsinki de renumitul arheolog finlandez A.M. Tallgren.

Îndată după terminarea săpăturilor, Radu Vulpe venise la București la muzeu și ne spusese că descoperise, sub stratul cu ceramică pictată din faza Cucuteni A, un strat cu ceramică exclusiv nepictată, dar cu ornamente incizate, ceea ce a stârnit scepticismul lui Nestor. Cu câțiva ani înainte, mă combătuse - în recenzie pe care o făcuse - pentru că admiseseam în lucrarea mea despre cultura Cucuteni, drept posibilă existența unei faze Tripolje (respectiv Cucuteni) fără ceramică pictată, potrivit unei ipoteze mai vechi a cercetătorului finlandez Ailio. Ulterior, bineînțeles, a trebuit să admită a contră că existenta acestei culturi pre-cucuteniene, astăzi bine cunoscută, împărțită de Hortansa și de mine în trei faze de evoluție - și ele contestate până de curând, dar în cele din urmă existența lor s-a impus tuturor cercetătorilor.

Nu mi se pare necesar să amintesc numele tuturor participanților mai de seamă de la Congres, dar trebuie spus că erau prezente multe dintre cele mai reprezentative personalități ale științei noastre, destul de numeroase comunicări fiind deosebit de importante. Figura proeminentă a preistoriei europene era la acea dată profesorul Oswald Menghin de la Universitatea din Viena, care, de altfel, a prezidat ședința la care am vorbit și Radu Vulpe și eu. Nu lipsea nici vechiul meu prieten Herbert Kuhn, atunci îndepărtat de la catedră, fiind căsătorit cu o evreică, dar continua să publice anuarul despre care am amintit (*Jahrbuch für prahistorische und ethnographische Kunst*), la care colaborasem și eu. Tot atunci am făcut cunoștință cu francezul alascian C.F.A. Scaeffler, ulterior conducătorul unor importante săpături în Liban, fiind ales după război membru al Institutului Franței. Și, desigur, mulți alții, fie cunoscuți de la Congresul din 1932, fie întâlniți acum pentru prima oară.

Ca de obicei, în timpul Congresului au avut loc o serie de recepții, inclusiv aceea de la palatul regal; regele și regina, alături de profesorul Brogger, așteptau în capul unei impunătoare scări interioare și strângeau mâna fiecărui congresist, prezentat de președintele congresului.

Altă dată am cinat la un restaurant de vară, situat pe una dintre colinele care domină golful și portul. Priveliștea era feerică, cu miile de lumini ale bărcilor, ale vapoarelor și ale felinarelor de pe cheiuri, și cu luminile colorate ale farurilor ce sclipeau ritmic, reflectându-se în apele mării. De fapt, după cum se știe, golful Oslo este și el un fiord, dar foarte larg, necorespunzând definiției clasice a fiordurilor - înguste, adânci și cu maluri abrupte. Datorită și poziției sale, Oslo e un oraș mult mai frumos decât Copenhaga, și la fel sunt și împrejurimile sale.

După încheierea lucrărilor Congresului, unii congresiști au pornit spre Bergen, port la Marea Nordului. Radu, eu și Dikaïos, directorul muzeului din Cipru, am format o mică comitivă pe cont propriu, pornind dimineața spre Bergen. Calea ferată urcă până aproape de creasta munților pentru a trece pe versantul apusean, dar munții aceștia sunt alci foarte tociți și linia ferată nu sula decât până la 1200 de metri. Totuși, cam pe la jumătatea drumului, înainte de a se începe coborârea spre Marea Nordului, la mai puțin de un kilometru de una dintre gări, se aflau poalele unui uriaș ghețar ce acoperea munții înconjurători; mulți

călători, echipați cum trebuia, și-au întrerupt acolo călătoria, pentru a face sport cu skiurile. Seara am ajuns la Bergen, am descins la un hotel destul de bun, ducându-ne apoi la un restaurant cu atmosferă specifică marinărească, unde clienții cântau, bând nenumărate halbe de bere. Erau și fete vesele și Dikaos părea amator să intre în vreo combinație, dar noi ne-am retras strategic.

A doua zi am vizitat Muzeul Arheologic - director era, cred, profesorul Sheteling - apoi ne-am suit cu funicularul pe una dintre înălțimile vecine, să admirăm orașul și portul. Deși funicularul ne-a lăsat la numai 400 de metri înălțime, perspectiva era neașteptat de cuprinzătoare: jos orașul, cu străzile vechi, înguste, cu casele de lemn specific nordice, având acoperișurile în pantă pronunțată, înșirându-se până spre portul din fundul fiordului, de data aceasta un adevărat fiord, "ca la carte". Nenumărate corăbii de pescari, bărci și vaporase mișunau în golf sau erau ancorate de-a lungul cheiurilor, iar pe străzi forfoteau oamenii ca niște furnici. În depărtare, nesfârșita mare.

Privind spre uscat, perspectiva cuprindea, dincolo de coamele munților din apropiere, și munții mai îndepărtați și mai înalți, albi de zăpadă și de ghețari, completând astfel panorama pe care o aveam în fața ochilor. Mă întrebam aproape cu glas tare dacă e mai frumos acolo, sau la Taormina, în Sicilia, și am făcut legământ să mă întorc la Berger, împreună cu Hortansa. Împrejurările nu mi-au ajutat însă să-mi îndeplinesc dorința aceasta.

Ziua următoare am făcut o mică excursie cu un tren local, până într-un orășel apropiat, în vecinătatea căruia se afla casa-muzeu a compozitorului Grieg; în mijlocul unui lac nu prea mare, era o insulă, la care se ajungea pe un podet, pe insulă fiind casa vestitului compozitor. Atmosfera locului era într-adevăr favorabilă reculegerii și liniștii de care avea nevoie Grieg pentru compunerea minunatelor lui concerte, iar în interiorul casei toate erau păstrate așa cum le lăsase el: pianul, partiturile, mobilierul, tablourile și celelalte obiecte.

În cele din urmă și excursia noastră la Bergen trebuia să ia sfârșit; a doua seară ne-am suit toți trei într-un compartiment de vagon de dormit de clasa a III-a, cu trei paturi suprapuse, iar dimineața am ajuns din nou la Oslo, pentru ca, în ziua următoare, să pornim, de data aceasta numai Radu și cu mine, spre Stockholm. După șapte-opt ceasuri de călătorie cu trenul accelerat, printr-o regiune de păduri, pășuni și lacuri - totul de un verde proaspăt, aproape fără gări și așezări omenești - spre seară am "debarcat" în capitala Suediei, numită pe drept cuvânt "Veneția nordului". Orașul este clădit pe câteva insule și pe marginea unui golf - poziție deosebit de favorabilă, pe care oamenii auștiți să o folosească pentru a nu pierde nici o palmă de pământ; într-un anumit loc una dintre străzi trece pe un pod, deasupra altelei.

Muzeul Național era așa cum îl lăsase Montelius - între timp probabil că lucrurile se vor fi schimbat - și nu făcea prea bună impresie, cu obiectele prinse cu sârme de planșe, deși colecțiile erau importante. În schimb, noul și micul muzeu Ostasiatiska Sammlingarna - Colecțiile est-asiatice -, întemeiat și organizat de profesorul Anderson (care pe atunci era încă în viață), conținea o serie de colecții foarte bine expuse, inclusiv celebra ceramică neolitică chineză din regiunea Hansu, cu decorul ei pictat așa de asemănător, la prima vedere, cu acela al ceramicii noastre cucuteniene. Aveam impresia că unele mici fragmente, dacă ar fi fost intenționat amestecate printre cioburi cucuteniene din faza B, nu s-ar fi deosebit ușor de acestea din urmă. După amiază, Radu s-a dus la Upsala (vroia să-l întâlnească pe un profesor celebru, fost prieten al Magistrului), eu, preferând să hoinăresc prin port și pe străzi, știind că nu prea aveam șanse să mai revin în acest oraș. Am ajuns astfel într-o piață unde se încrucișeau câteva străzi venind din toate direcțiile de pe diferite coline, suprapunându-se, o realizare cu totul nouă și originală, în felul încrucișărilor autostrăzilor. La marginea pieței se înălța un turn din metal, în vârful căruia urcai cu un ascensor rapid sau ajungeai pe un podet ce pornea de pe o înălțime alăturată; de aici puteai privi nu numai piața aceea originală, cu circulația perfect orînduită, ci aproape întregul Stockholm și până departe spre uscat și spre Baltica.

În dimineața următoare - după ce am călătorit toată noaptea tot în vagon de dormit de clasa a III-a - am ajuns la Goteborg: trenul a fost imbarcat imediat pe un ferry-bout și am străbătut Baltica, tot așa de cenușie și de lipsită de soare cum o văzusem cu Hortansa la Gdansk și la Gdinya, în 1933.

La Berlin - după ce am rezistat ispitei de a mai rămâne o zi - căci mă întâlnisem întâmplător cu prietenul Al. Bădăuți și el m-a invitat să mergem împreună, după amiază, la stadionul olimpic, la meciul de fotbal România-Germania -, abia am reușit să ajung la timp la gară cu un taxi, din pricina uriașelor "embouteillages" provocate de miile de automobile care fiecare voia să meargă în altă direcție. M-am întrebat atunci ce devenise vestita ordine și organizare germană...

Prin Cehoslovacia, luând un tren care ocolea puțin, deoarece doream să mă opresc câteva ceasuri la Karlovy Vary (pe atunci mai puțin inghesuit decât acum) m-am oprit doar o zi la Praga, iar după aceea am pornit spre țară.

Întorcându-mă în București, după câteva zile, potrivit unei înțelegeri stabilite mai înainte cu Daicoviciu, am plecat la Orăștie și de acolo la Turdaș, pe malul Mureșului, să întreprind un sondaj stratigrafic în bine cunoscuta așezare neolitică de lângă oraș. Mi-a trimis ca ajutor pe un student al lui, Marius Moga - mai târziu, timp de mulți ani, director al Muzeului Banatului. Dar apele Mureșului surpaseră treptat, de-a lungul mileniilor, tot ceea ce se mai păstrase din așezarea preistorică, și sondajul nostru, paralel - la oarecare distanță - cu malul apei, n-a dat rezultatele scontate. În afară de câteva cioburi destul de răzlafe și cu totul necaracteristice - nu se putea spune sigur decât că erau preistorice -, fără ornamente și prea mici ca să se poată preciza forma veselor, n-am găsit nimic; a trebuit deci să renunțăm și să regretăm că n-am putut preciza dacă această bine cunoscută așezare neolitică avusese sau nu mai multe niveluri de locuire.

Tot în cursul acestui an (1936), prietenul Victor Papacostea - și el membru al partidului liberal-georgist, ales deputat de Caliacra încă din 1932 - a fost cooptat în comitetul de direcție al "Revistei istorice române", numire care avea, cred, și un substrat politic, el neavând atunci nici o activitate științifică mai susținută și mai valoroasă decât alți colaboratori ai revistei de la începutul ei.

Inițial, I. Lambrino s-a opus totuși la cooptarea lui Papacostea, temându-se că Radu Vulpe și cu mine vom cere, cu toată îndreptățirea, să fim și noi cooptați în comitetul de direcție (cu atât mai mult cu cât din comitet nu făcea parte nici un specialist în domeniul preistoriei). A cedat numai cu condiția ca în viitor să nu se mai facă nici o cooptare de membru în comitet. Dorind totuși să-l coopteze pe Victor Papacostea, ceilalți au admis propunerea lui Lambrino, scăpat astfel de "primejdia" de a nu avea colegi.

Cam tot în acea vreme se situează, după cât mi-aduc aminte, și un demers făcut de Paul Nicorescu (președintele Colegiului Arheologic Român) pe lângă Lambrino, în dorința de a-l face să înțeleagă că este necesar ca toți arheologii să fie uniți, pentru a se putea obține sprijinul autorităților. Între altele, i-a trimis o scrisoare pe hârtie cu en-tete-ul Colegiului, la care a așteptat zadarnic răspunsul. După un oarecare timp, Nicorescu mi-a spus totuși că a primit de la I. Lambrino o scrisoare personală, dar - în loc să răspundă propunerii noastre, îl întrebase dacă iscălitura de pe adresa Colegiului era într-adevăr a lui, deoarece anumite "ligaturi" n-ar fi cele obișnuite. Pasă-mi-te făcea "epigrafie" și cu acest prilej, socotind totodată că mă poate bănuși pe mine de a fi falsificat iscălitura lui Nicorescu. Bineînțeles, acesta i-a spus că observațiile sale... epigrafice sunt neintemeiate, dar I. Lambrino a rămas mai departe pe poziția sa de ostilitate. Împrejurările care au urmat au făcut ca nici Colegiul nostru să nu poată trece la demersuri susținute la Minister și, în felul acesta, încercarea de organizare a unei activități comune în vederea scoaterii arheologiei românești din marasmul în care ajunsese a dat greș.

Înainte de plecarea la Congresul de la Oslo, făcusem o cercetare de teren în județul Neamț, unde inimosul preot Constantin Mătasă - care organizase un început de muzeu

arheologic în Casa de cultură zidită cu osteneală proprie chiar lângă casa lui din Piatra Neamț - m-a purtat pe la diferitele așezări preistorice descoperite de el, pentru a-mi alege una, unde să întreprind săpături sistematice, cu puținele fonduri de la muzeul nostru. Înalt, subțirel, cu cioc a la Richelieu, foarte dornic de glume și de mici petreceri decente, Mătasă a făcut pentru arheologia Moldovei, în anii 1930-1940, mai mult decât toate oficialitățile la un loc. Înerezentele lipsuri ale nespecialistului, care caută mai mult obiecte de valoare muzeistică, fără să se intereseze întotdeauna de problemele științifice propriu-zise, nu pot umbri - sub specie aeternitatis - meritele acestui neobișnuit căutător și strângător de antichități, în special neo-eneolitice și mai ales cucuteniene. Cu sprijinul celor doi-trei de la București care l-am înțeles de îndată ce am fost solicitați, colaborând cu el, a organizat cel mai frumos muzeu de ceramică cucuteniană din țară, cel puțin până acum câțiva ani. Avea de altfel și noroc, descoperind - de îndată ce făcea cel mai mic sondaj - piese de toată frumusețea, pe care noi nu le găseam întotdeauna nici în săpături sistematice mai îndelungate.

La întoarcerea de la Congresul de la Oslo, m-am dus din nou la Piatra, plecând împreună cu el la Dobreni; aici - pe dealul "Mătăhuia" - se afla cocoțată o așezare cucuteniană. Din păcate, în timpul războiului din 1916-1918 (sau poate și cu alt prilej) se săpaseră acolo nenumărate gropi și câteva tranșee, și am constatat curând că totul era răvășit, materialele din diferitele faze ale culturii Cucuteni găsindu-se amestecate de-a valma și, pe deasupra, foarte sfărâmate. Pentru a nu irosi zadarnic fondurile destul de subțirele, am renunțat după câteva zile și am plecat, tot cu preotul Mătasă, în satul Traian din comuna Zănești, la sud de Roznov, unde tot el descoperise o așezare cucuteniană.

Situată pe un mare bot de deal - platou, numit "Dealul Fântânilor", așezarea este destul de întinsă. În răpa de unde se scotea lut pentru chirpiciul caselor, se puteau vedea fragmente ceramice și bucăți de chirpici ars, iar deasupra, în miriște, se puteau culege cioburi din belșug. După ce m-am instalat, preotul Mătasă a plecat, iar eu am rămas cu fratele Hortanșei, de care am mai amintit. Gazda era "Moș Pescaru" - cum i se spunea, deși pe atunci avea cel mult 55 de ani - iar noi dormeam pe un "pat" de scânduri cu o cergă pe ele, prepararea meselor noastre fiind în grija soției lui, iar puii fripiți, brânza cu smântână, jumările și mămăliga alcătuiind, pe rând, diferitele noastre "meniuri".

În vara aceea am săpat două suprafețe, una de 100 mp și alta de 60 mp, constatând că stratul cucutenian era destul de puțin adânc. În tranșeea de control stratigrafic făcută pe marginea primei suprafețe, ne-am adâncit totuși în lut pentru a controla dacă mai jos sunt și alte straturi arheologice; la 1,80 m (sau 1,60m) adâncime am găsit un vas întreg pictat în stilul a.2 al fazei Cucuteni A-B, care la început m-a uluit de tot; în profilul tranșeei se vedea bine că acolo nu există un alt strat arheologic, iar groapa în care se afla vasul (plin și el cu lut), fusese și ea astupată tot cu lut, așa încât contururile ei nu se mai distingeau. Chiar cumnatul meu, în timp ce desenam profilul pe hârtie milimetrică, se minuna cum de ajunsese acolo un vas, de vreme ce nu se vedea groapa și nu putea fi vorba de alt strat.

Abia începând din 1951, după reluarea săpăturilor de la Traian pe scară întinsă, ne-am dat seama că vasul acesta fusese un "vas de fundație" - cuni am numit eu asemenea descoperiri - îngropat pe locul unde urma să fie construită o locuință, sub multe dintre locuințele săpate și degajate în această așezare între 1951 și 1960 descoperindu-se alte asemenea vase, îngropate destul de adânc sub nivelul locuințelor.

Cea mai bună "recoltă" din 1936 am avut-o însă într-o groapă puțin adâncă din care am scos multe fragmente foarte interesante, dar nici un vas întreg sau întregibil. La Piatra, când le împachetam bine, înainte de expedierea la București, Solica - ajutoarea părintelui Mătasă, la spălat ceramica, devenită treptat o restauratoare pricepută și lucrând apoi în această calitate la Muzeul de Istorie din Bacău - le privea cu oarecare invidie și spunea "De ce nu găsim și noi vase așa de frumoase?". Dar, în anii următori, au găsit și ei, în alte așezări, piese mai frumoase și mai ales întregi, astfel că n-a mai avut de ce regreta că n-au săpat ei la Traian. Oricum, această primă campanie de săpături de la Traian, așezare în care am

continuat săpăturile în 1938, 1940 și apoi din 1951 până în 1960 (cu o întrerupere, în ceea ce mă privește, în anii 1953 și 1954) a dat rezultate foarte importante, la Dealul Fântânilor fiind prima așezare din faza A - B săpată sistematic, după aceea de la Dâmbul Morii, de la Cucuteni, sondată de Hubert Schmidt.

Desigur, puținătatea fondurilor pe care le-am avut la dispoziție înainte de 1951 nu ne-a îngăduit să facem săpături prea întinse, dar încă din 1940 am încercat degajarea completă a unor locuințe și, oricum, încă din 1936 mi-am dat seama de importanța deosebită a acestei așezări. Pe de altă parte, revenirea în Moldova - unde nu mai lucrasem din 1929 - mi-a făcut plăcere și din punctul de vedere al atmosferei liniștite și al oamenilor potoliți, deși printre lucrători se aflau și romi - în special din familia Sârbu - jumătate din sat fiind locuit de ei.

De pe botul de deal, privirea cuprindea nu numai Valea Bistriței și Munții Tazlăului spre apus, dar departe - spre nord - vest, se zăreau Ceahlăul și Toaca, lângă care soarele asfințea ca o roată de foc. Iar jos, la poalele dealului pe care era așezarea preistorică, se aflau fântânile de la care el și-a luat numele; cel puțin zece izvoare bogate și cu apa rece, captate și înconjurare cu ziduri de piatră. Ce păcat că, în ultimul timp, nimeni n-a mai avut grijă de ele, multe s-au surpat și peste ele trec vitele și oile, iar apa, care înainte era excelentă, acum nu se mai poate bea.

În aceeași vară, "Moș Păcurariu", desenatorul muzeului, împlinind 60 de ani, a cerut pensionarea; știa că va mai putea câștiga bine în afară de pensie, deoarece avea și talent și pricepere pentru desenarea pieselor arheologice. Și într-adevăr a mai lucrat timp de peste 20 de ani, executând mii de desene, unele adevărate opere de artă. E drept că, atunci când avea mult de lucru, mai făcea pentru arheologii neatenți și lucru de mântuială, dar dacă stătea și discuta cu el și vedea că nu acceptă orice desen, nu mai încerca să "dea rasol".

În locul rămas vacant prin pensionarea lui, am recomandat ministerului numirea lui Pamfil P. Polonic. El era fiul fostului inginer topometru Pamfil Polonic, mulți ani colaborator al lui Grigore Tocilescu, pe care îl cunoscusem și eu; mic, subțirel, cu mustăți și cioc, mal lucra și el câte ceva din când în când.

Polonic fiul, deși era licențiat în istorie și geografie, având talent și fiind un cartograf neîntrecut, a preferat să devină desenator de meserie; făcuse, de altfel, și Școala de cartografie de la Serviciul Geografic al Armatei. La început avea și altă slujbă, la una dintre marile întreprinderi petroliere din București, dar ne-am făcut că nu știm și, în felul acesta, el a continuat să-și mențină ambele slujbe până prin 1940. Foarte harnic, muncea mult, lucrând și după ce a fost pensionat, acum câțiva ani, până când l-a doborât, în câteva luni, un cancer la plămâni.

Dacă mă gândesc la "cantitatea" de muncă pe care au depus-o Păcurariu și Polonic, chiar atunci când muzeul nu-l avea decât pe câte unul dintre ei, și la "cantitatea" de muncă realizată acum, când la institut sunt 5-6 desenatori, nici nu-mi vine să cred că într-adevăr decenii întregi muzeul n-a avut decât câte un singur desenator.

În cursul aceleiași veri, am făcut împreună cu Dorin, două cercetări în provincie, pe baza unor informații primite de la diferite persoane.

Prima a fost în județul Buzău, pe valea Slănicului; ne-am dus cu o mașină până la ultimul sat de sub munte, găsind într-adevăr piesa despre care ni se vorbise; un topor de bronz cu creste verticale pe "manșon", pe care învățătorul din sat îl văzuse mal de mult la un băiețel; acesta îl găsisese întâmplător și îl pusese în vârful unui băț, să se joace cu el. I-am dat câțiva lei copilului și toporul a intrat în colecțiile muzeului. Dar tot în acel sat am aflat că, pe un munte vecin - care se chema, dacă nu greșesc, "Muntele Războlului", sau ceva similar - s-ar fi aflat multe arme de fier. N-am avut însă posibilitatea să controlăm informația, căci ar fi trebuit să urcăm munții spre Penteleu; n-am mai auzit de atunci despre aceste presupuse arme. În schimb am putut verifica o altă informație; ni s-a spus că pe o mică vale vecină s-ar fi găsit un mormânt din lespezi de piatră și ne-am dus într-acolo, găsind mormântul - cistă de piatră, aflat pe o coastă de deal. Proprietarul locului, care avea acolo

o vilă, era la București, fiind inginer la Ministerul Agriculturii, după spusele localnicilor; iar în mormânt s-ar fi găsit și unele vase, dar demersurile ulterioare la minister nu au dus la nici un rezultat. Cert este că mormântul acesta, datând din perioada de tranziție sau de la începutul epocii bronzului, aparținea aceluiași aspect cultural ca și mormintele destul de numeroase descoperite de Andrieșescu în zona de dealuri a județului Muscel, pe care însă nu le publicase. Alte morminte în ciste de piatră s-au găsit atât în Transilvania de sud-est cât și în Moldova de apus.

A doua expediție cu Dorin a fost în județul Brăila. Din oraș, pe care l-am văzut atunci prima dată (și, până acum când scriu, și ultima oară), am plecat cu o mașină spre sud-vest, până la o localitate de pe valea Călmățuiului, unde ni se semnalase o așezare preistorică. În satul respectiv nimeni nu știa însă nimic, iar pe boturile de deal pe care le-am colindat două - trei ore n-am găsit nici un ciob.

În toamna lui 1936 (sau poate la începutul lui 1937, nu-mi aduc bine aminte) am redactat o adresă circulară a muzeului către toți arheologii din țară, înștiințându-i că pregătim publicarea unui volum dublu (V- VI) din Dacia și solicitându-le călduros colaborarea. Aproape toți au răspuns repede, exprimându-și satisfacția pentru reparația apropiată a Daciei, cu excepția lui Lambrino și al lui Andrieșescu; e adevărat că ultimul mi-a promis verbal, de câteva ori, că va transmite ceva. Printre cei care s-au grăbit să-mi răspundă și să trimită un text despre săpăturile conduse de el la Mangalia - Callatis a fost profesorul Th. Sauciu - Săveanu, despre care am mai vorbit în aceste însemnări și despre care am aflat abia ieri că a murit de câteva zile. Cum nu citisem "România liberă", iar în "Scânțtea" se publică numai necroloage oficiale, n-am aflat decât prea târziu despre moartea acestui om deosebit de îndatoritor și lipsit de ifosele unor "excelențe ministeriale".

Adunarea articolelor, traducerea lor și organizarea ilustrației au presupus o muncă de aproape un an, eu făcând totul aproape singur, neexistând o "redacție" sau mai știu eu ce alte servicii auxiliare. Cea mai mare parte din texte au fost traduse în limba franceză de sora mea Marioara, bineînțeles plătinindu-i destul de puțin așa cum își putea permite pe atunci muzeul. Abia în toamna lui 1937 volumul a putut fi gata pentru tipar și a apărut în mai sau iunie 1938; dar asupra acestui moment voi reveni mai departe.

În aceeași perioadă, am avut o discuție foarte aprinsă cu prietenul Christescu, în legătură cu activitatea lui științifică. Se cufundase cu totul în politică și - mi spunea că a terminat cu știința care nu i-a dat satisfacția la care se credea îndreptățit. În cele din urmă argumentele mele l-au convins și a început să lucreze temeinic la studiul Organizarea militară a Daciei romane, publicat chiar în 1937 în seria de lucrări editate de fundația Carol I (al cărui director era Al. Tzigara - Samurcaș), conducătorul seriei amintite fiind C.C. Giurescu.

E interesant de precizat că, deși el era numai profesor la Liceul "Gh. Șincai" (la examenul de capacitate pe țară reușise primul, iar în 1929 își dăduse și doctoratul) și asistent onorific la catedra lui Lambrino (predând orele de seminar de epigrafie latină, dacă nu mă înșel), publicase două lucrări de sinteză (pe lângă numeroase articole), în timp ce trei dintre cei patru profesori universitari de istorie antică (Lambrino la București, Emil Panaiteanu la Cluj și Paul Nicorescu la Iași) publicaseră mult mai puține studii temeinice. Cartea lui Christescu a fost bine primită de specialiști și, deși e firesc ca unele dintre concluziile lui de acum patruzeci de ani să nu mai corespundă stadiului actual al cercetărilor, este încă singura sinteză asupra problemelor tratate de el.

La începutul lui 1938, am prezentat cartea Academiei, candidând la premiul "Vasile Pârvan", pentru care înaintasem și eu un mic volum - *L'art préhistorique en Roumanie* - asupra căruia voi reveni. Referatele au fost favorabile pentru ambele lucrări și Secția istorică a Academiei le-a înscris pe amândouă pentru premiul amintit (câte jumătate fiecare, adică 15.000 lei). Dar în cursul primăverii, când trebuiau decernate premiile, Ministerul de Interne a intervenit și am fost șterși amândoi de pe listă, iar premiul pe 1938 n-a mai fost decernat. De altfel, până la data când scriu aceste rânduri, cred că sunt singurul dintre elevii lui Vasile

Păruan, din generația de după războiul întregirii neamului, care nu am primit acest premiu. În 1976, Academia Republicii Socialiste România mi-a decernat însă unul dintre premiile sale, pentru volumul *Arta preistorică în România*, apărut în 1974 la editura *Meridiane*.

În altă ordine de idei, la începutul lui 1937 s-a comunicat în chip oficial că în luna august se va ține la București Congresul Internațional de Antropologie și Arheologie preistorică, continuând seria care precedase organizarea congreselor de științe preistorice și protohistorice (despre care am vorbit). Fiind sigur că la acest Congres vor veni și mulți arheologi străini, dornici să viziteze neapărat și Muzeul Național de Antichități, am intrat puțin în panică: vitrinele noastre, aduse din veciul local de la Universitate (cu excepția celor făcute în 1932), aveau o vârstă matusalemică, fiind ele înșele adevărate piese de muzeu, căci datau din secolul trecut și erau cu totul improprie pentru o expunere modernă a colecțiilor.

Am înaintat atunci un memoriu ministrului Învățământului, Dr. C. Angelescu, arătându-i situația și solicitând o subvenție de 200.000 lei pentru instalarea unor vitrine noi, deoarece altfel ne vom face de râs. Ulterior am aflat că, la o reuniune a comitetului de organizare a congresului, din care făcea parte și Andrieșescu, ministrul a adus memoriul meu și l-a întrebat pe Andrieșescu ce spune despre această problemă; el a răspuns, în chip firesc, că am dreptate și astfel mi s-a aprobat suma cerută.

A început atunci o activitate febrilă în legătură cu zecile de vitrine de care era nevoie pentru a mobila ambele etaje ale muzeului și a putea scăpa de toate vechiturile, suma fiind de fapt, destul de mică, timpul prea scurt, iar banii dându-ni-se abia în primăvară. Spre norocul nostru, de câțiva ani, după moartea șefului gardian Gh. Bălășoiu (care luase locul lui Moș Ion), în acest post fusese numit Gh. Stanciu, tâmpliar de meserie, care renunșase la atelierul său din cauza crizei economice. Am organizat atunci un adevărat atelier de tâmplărie - în camera de la subsol, unde a fost, ulterior, camera de lucru a asistenților Didi Alexandrescu și D. Vâlceanu ai Institutului de Arheologie -, Stanciu aducându-și de acasă "hancul" de tâmplărie și toate sculele necesare. Planurile diferitelor vitrine le-am desenat eu - unele mai mari și mai adânci, altele mai mici și mai puțin adânci, ținând seama de camerele în care trebuiau instalate și de piesele ce trebuiau expuse, iar Stanciu a cumpărat materialele și a început să lucreze, ajutat de ceilalți paznici. În același timp m-am dus la firma "Fichet" - al cărui sediu era pe actualul bulevard Bălcescu, și am comandat o vitrină cu pereții de oțel, groși de 2 cm, pentru expunerea tezaurului muzeului: coiful de aur de la Polana-Coțofenești și 60 de piese (din totalul de 80) din tezaurul (pe atunci considerat scitic, astăzi socotit tracotic) de la Craiova, restul de 20 de piese fiind rămase, conform unei convenții, la Berlin (unde fuseseră păstrate și celelalte, până în 1936). Și această vitrină, a cărei jumătate superioară se cobora pescripete în cea inferioară, având deasupra un "capac" de aceeași grosime ca și pereții, a fost executată tot după schițele mele, inspirându-mă după vechea vitrină care adăpostise tezaurul de la Pietroasa în vechiul local de la Universitate (până la încercarea de furt și depozitarea lui la Banca Națională, expunându-se în muzeu numai copia tezaurului). După cum se știe, originalul fusese trimis în Rusia în timpul războiului, în 1916 și înapoiat în 1956. Numai această vitrină metalică a costat 50.000 lei, iar cristalurile și geamurile pentru cele câteva zeci de vitrine de lemn au costat și ele cam tot atât. În legătură cu aceste cristaluri, merită să fie amintită o scenă destul de nostimă.

Ducându-mă la fabrica "Zwölfer" de pe Calea Griviței (lângă gară) să comand cristalurile și geamurile pentru vitrine - potrivit dimensiunilor fixate împreună cu Stanciu și arătându-mi-se un deviz-ofertă care depășea cu puțin suma de 50.000 lei, l-am rugat pe director să trecem într-un birou unde să putem vorbi singuri. Mi-am dat imediat seama, după cum m-a privit și după cum s-a uitat la colaboratorii lui, că se aștepta să-i cer, între patru ochi, obșnuitul "Sperț" pentru această serioasă comandă. Când a văzut că nu-i cer decât o oarecare reducere a prețului, noi având bani relativ puțini și multe de făcut, a respirat ușurat,

a mai redus vreo 2.000 de lei și a executat comanda cu toată precizia cerută. Un mic dar tot am primit, din propria lui înflăcăv, trimițându-mi-se un prese-papier decristal, gros de vreo 3 cm, și cu laturile de 12 cm, în interiorul căruia sunt gravate literele V. și D.

Prin luna februarie sau cel mai târziu martie a celui an s-a ținut obișnuita adunare generală anuală a Asociației Academice Vasile Pârvan a foștilor membri ai Școlii Române din Roma, convocată pentru depunerea gestiunii fostului comitet și alegerea altuia. Câțiva ani de-a rândul fusese președinte Emil Panaltescu, directorul Școlii Române din Roma, dar după aceea toți ne-am gândit, cu drept cuvânt, că el nu poate fi un președinte permanent; în 1933 (cred) a fost ales președinte Alexandru Marcu, în anul următor Al. Busuioceanu, apoi Gr. Florescu și, în 1936, Radu Vulpe, respectându-se oarecum ordinea seriilor în care aceștia fuseseră membri ai Școlii, dar ținându-se seama de activitatea lor științifică și de interesul pe care-l arătaseră între timp pentru Asociație. În 1937 am fost ales eu președinte și în 1938 a fost ales Mac Constantinescu.

Terminând cu problema vitrinelor muzeului, după ce am "qansat" comenzile, am socotit că pot respira puțin în vacanța de primăvară și, la solicitarea câtorva colegi ale Hortansei de la liceul "Carmen Sylva" - între care și directoarea, doamna Dimancea -, am organizat o excursie de 17 zile în Italia. Au participat la această excursie în special profesori de liceu - inclusiv prietenul Pompiliu Constantinescu cu soția, care au făcut atunci prima ieșire din țară. Am fost în total 16 participanți, dintre care 15 cu plată și conducătorul fără plată, acestea fiind condițiile fixate de agenția din București a organizației italiene de turism ENIT. Pe baza programului întocmit de mine, ENIT s-a îngrijit într-adevăr de tot, în Italia. Obținerea valutei a fost mai grea, dar ajutat de un prieten am trecut și peste acest hop, la începutul vacanței pornind la drum. Prima etapă a fost Postumia (astăzi Postojna, în Iugoslavia), unde am văzut întâia oară splendidele grote, amenajate pentru turism în cele mai bune condiții, un trenuleț purtându-ne câțiva kilometri prin săli uriașe (într-una dintre acestea celebrul Mascagni dirijase un concert cucățva ani mai înainte) și galerii lungi, uneori cam strâmte. După aceea am vizitat câteva orașe - Veneția, Florența, Roma, Neapoli (inclusiv Pompel, Capri și Sorrento), iar la întoarcere Pisa și Milano - făcând și o plimbare la Lago di Como - Fiume, Abazzia, Zagreb și Belgrad.

Mulți dintre membrii grupului nostru mai fuseseră în Italia, dar le-am arătat locuri și lucruri cu totul noi pentru ei. Profesorul Gheorghiu, de la Seminarul Pedagogic, mi-a spus că mai fusese de trei ori la Veneția, dar abia acum o cunoaște cu adevărat. E drept că a fost puțin cam obositor, dar s-a călătorit foarte comod, cu clasa a II-a, nu cu clasa a III-a, și n-am dormit în tren decât prin Iugoslavia și o noapte între Milano și Fiume. Pentru Hortansa și pentru mine, a fost nouă numai vizitarea Grottei Azzura de pe insula Capri, care într-adevăr e încântătoare.

Centrul Romei căpătase și el o înfățișare cu totul diferită de aceea cu care noi ne obișnuisem în anii 1926-1928. De-a lungul forurilor romane existaseră străduțe înguste, cu case meschine, vechi - nu erau însă monumente istorice, dar în zidurile lor se vedeau fragmente arhitectonice antice. Totuși, de-a o impresie destul de neplăcută și, în același timp, ascundea multe monumente și alte ruine importante. Acum acestea fuseseră înlăturate ("demolate", cum se spune acum) și în locul lor fusese construit un mare bulevard, de la Forul lui Traian până la Coliseu, bulevard numit atunci Via dell' Impero (care după războiul din Abisinia), iar ulterior Via dei Fori Imperiali. În felul acesta se deschisese nu numai o minunată arteră modernă printre forurile imperiului, dar se puneau în valoare și toate monumentele din stânga acestora, până atunci aproape total ascunse privirii.

Am făcut, în corpore, și o vizită la Școala Română din Roma, în noul local, construit pe un teren donat de Primăria Romei, după planurile întocmite de arhitectul Antonescu, în Valle Giulia - peste drum de Școala Engleză și de Muzeul de Artă Modernă. Câtă deosebire de vechiul local, în care ne petrecusem noi cei aproape doi ani! Am fost primiți chiar de Emil

Până atunci, directorul de atunci al Școlii și - după ce ne-a arătat frumoasa și încântătoarea sală a bibliotecii și câteva dintre micile apartamente ale membrilor - ne-a poftit într-un salon de recepție, oferindu-ne o mică gustare. Ținând seama de faptul că știa de cele întâmplate la podișul comitetului Asociației foștilor membri ai Școlii Române din Roma cu câțiva ani înainte, trebuie să recunosc că atitudinea lui a fost ireproșabilă.

Nestor primăverii și primele două luni ale verii s-a lucrat intens la muzeu pentru executarea vitrinelor, deși uneori oamenii, poatesuprasolicitați, se mai abăteau după amiază de la program, cîstindu-se cu câteva păbărele. N-am putut suferi niciodată oamenii care beau peste măsură, dar în principiu îi înțelegeam pe Stanciu și pe ceilalți; totuși atunci nu puteam fi îngăduitor, având de terminat într-un timp scurt câteva zeci de vitrine, iar îndată ce vor fi montate, după aducerea geamurilor și a cristalurilor, trebuia să trecem la expunerea pieselor.

Puțin mai înainte se întâmplase însă un incident pe atât de neplăcut pe cât de neașteptat. Într-o seară, când eram la părinții mei la masă, am fost chemat la telefon la Prefectura Poliției Capitalei, fiind rugat să vin urgent, căci fuseseră descoperite unele obiecte furate de la muzeu. M-am dus într-un suflet și, spre uluirea mea, l-am găsit acolo pe Morărescu, atunci "șeful gardian" al muzeului (după Moș Ion și înainte de Stanciu), care furase câteva obiecte de argint din depozite și fusese prins când încerca să le vândă: un serviciu de cafea, donat pe vremuri de familia lui Mihail Kogălniceanu - toate piese cu totul moderne, păstrate în depozite, neputând fi expuse. Morărescu le luase singur din podul clădirii aflate în curtea muzeului, unde atunci erau instalate unele dintre depozitele noastre. Până la numirea mea ca director, în afară de cele două-trei camere ocupate de familia Nestor, multe dintre celelalte încăperi erau nu numai nefolosite, dar chiar nefolosibile în starea în care se aflau. La parter, pe lângă camerele ocupate astăzi - când scriu - de laboratorul fotografic al Institutului de Arheologie și de biroul lui Nestor, se afla marele grajd al Casei Macca (păstrând încă stanoagele cailor), iar alături o remiză pentru trăsuri, și una și alta pavate cu bolovani de râu. La etaj erau două camere și două poduri, unul deasupra grajdului și altul deasupra remizei de trăsuri, fără uși între ele. Ultima era plină cu cărți ale Casei Școlare, care mulți ani n-a vrut să le evacueze.

Pentru a asigura depozitarea unora dintre colecțiile vechi și amenajarea unor camere de lucru, în anul 1937 l-am rugat pe Nestor să se mute, precizându-i că nu intenționez să mă mut eu acolo, (ca director aș fi avut dreptul să locuiesc la muzeu). În încăperile ocupate până atunci de el am instalat un laborator ceramic și trei camere-birouri, una pentru mine, una pentru Nestor și alta pentru ceilalți asistenți, toți aducându-ne acolo materialele recoltate de pe șantier spre a le putea studia. În podul de deasupra grajdului am organizat un depozit pentru câteva colecții ce nu aveau "nici în clin nici în mănecă" cu adevăratele antichități, iar la parter grajdul și remizele au fost transformate și ele în depozite cu rafturi, depozitând sistematic, în câteva sute de cutii de carton, comandate special în acest scop, toate colecțiile vechi ale muzeului. În felul acesta se poate spune că, pentru prima dată de la Tocilescu, diferitele colecții vechi erau depozitate cum trebuie, putând fi cercetate și studiate de cel interesat. Și, pentru a termina cu furtul de la care am pornit această paranteză privind depozitele, aproape nu mai este nevoie să spun că Morărescu a fost destituit și probabil a făcut și ceva pușcărie, deși la proces - chemat ca martor al apărării - am arătat că până atunci fusese un om de nădejde și nu-mi explicam fapta lui, ceea ce cred că i-a adus diminuarea pedepsei.

În sfârșit, a venit și luna iulie; vitrinele au fost terminate, cristalurile montate și am putut începe expunerea obiectelor. În toate vitrinele de la etaj am expus, ajutat de Dorin, colecțiile preistorice și puținele materiale din perioada migrațiilor, pe care le avea atunci muzeul, iar la parter a lucrat Metaxa, expunând colecțiile greco-romane, inclusiv unele statui și piese epigrafice mai mici, dar și nelipsitul "Cetățean de la Tomis", chiar la intrare. Ar fi fost normal, desigur, să instalăm la parter colecțiile preistorice și la etaj pe celelalte, pentru ca vizitatorii să le poată vedea în ordinea desfășurării lor cronologice, dar nu ne

puteam permite să suim monumentele grele la etaj, neștiind ce rezistență avea tavanul parterului. Din păcate, ca de obicei, Metaxa lucra încet, nu din rea voință, ci grație firii lui, așa încât a terminat abia în ajunul deschiderii Congresului. Oricum, totul s-a sfârșit cu bine, iar când arheologii veniți la Congres au vizitat muzeul, au fost destul de plăcut surprinși că au putut vedea atât de multe lucruri interesante, chiar dacă localul nu era deloc adecvat. Pentru întâia oară, de altfel, erau amplu expuse obiectele preistorice descoperite în săpăturile din ultimii 15 ani, care schimbaseră cu totul fața secției de preistorie a muzeului.

Trebuie să menționez însă că, dacă am obținut la timp subvenția acordată, faptul s-a datorat înțelegerii deosebite arătate de profesorul Minovici - directorul Institutului Medico-Legal și fac-totum în comitetul român de organizare a congresului - ajutat de doctorul Iorgulescu, secretar general al congresului. În ziua începerii lucrărilor, doctorul Iorgulescu m-a rugat stăruitor să primesc să fiu secretarul secției de arheologie preistorică - și, desigur, nu -am putut refuza, ținând seama de împrejurări. Spre uluirea mea, peste câțiva ani, într-o dare de seamă iscălită de Corneliu Mateescu și M. Petrescu-Dâmbovița, publicată în "Revista de preistorie și de antichități naționale" condusă de Andrieșescu, am citit că aș fi fost numit secretarul secției "la propunerea lui Andrieșescu". Dar așa se scrie uneori istoria!

Cu prilejul acestui congres, atât Andrieșescu cât și Lambrino, care - potrivit legilor - s-ar fi cuvenit să prodea muzeului piesele descoperite în săpăturile conduse de el, au ținut fiecare să organizeze câte o mică expoziție proprie. Andrieșescu, în sala Seminarului de preistorie de la etajul IV al Universității, iar Lambrino în sala bibliotecii de istorie veche de la etajul III, unde a expus o serie de piese descoperite la Histria. Cu un an sau doi mai înainte el mai organizase la Academie, în fosta casă "Banu", o mică expoziție cu piese de la Histria.

În expoziția lui Andrieșescu, printre diferitele obiecte preistorice, se aflau și cele descoperite în mormântul de la Agighiol, deși erau - după toate legile - proprietatea Muzeului Național de Antichități; nu numai că nu le predase muzeului, dar nici nu ni le arătase vreunui dintre noi. La plecare i-am spus lui Andrieșescu că m-am bucurat că a trebuit să aibă loc acest congres ca să le pot vedea și eu, directorul muzeului, care, legal, eram proprietarul lor, ceea ce l-a făcut să se cam zăbărească.

Paralel cu strădaniile pentru reorganizarea muzeului în vederea congresului, un colectiv de la Direcția Presei, sub conducerea lui Alexandru Bădăuță, din care făceam și eu parte - lucra până seara târziu la pregătirea broșurilor și volumelor ce urmau să constituie materialul documentar și de propagandă destinat pavilionului României de la Expoziția Internațională de la Paris, programată tot în vara lui 1937. Activitatea aceasta se desfășura în colaborare directă cu subsecretarul de stat de la Ministerul de Externe din vremea aceea, Victor Bădulescu, el dându-și toată silința ca lucrurile să fie făcute cât mai bine.

S-au realizat cu acest prilej multe broșuri bine concepute, cu toate că, de multe ori, venea "de sus" - peste noapte - ordinul să schimbăm textele sau ilustrațiile. Succesul pavilionului românesc a fost asigurat însă și datorită acestei activități. Este drept să amintesc, pe lângă energia și priceperea lui Bădăuță, că la reușită a contribuit și interesul arătat zi de zi de ministrul Bădulescu; lucra uneori cu noi până seara târziu, ceea ce nu prea făceau mulți miniștri! Ce mare diferență între el și predecesorul lui, Savei Rădulescu, încrezut și distant față de colaboratori.

Tot atunci s-a tipărit și volumul meu *L'art préhistorique en Roumanie*; scrisesem această lucrare cu doi ani înainte, la invitația lui Busuioceanu, editorul unei colecții de artă, dar el renunțase ulterior la publicarea seriei. Și volumul meu, ca multe dintre broșurile și volumele editate în vederea expoziției de la Paris, s-a tipărit la tipografia "Luceafărul", în condiții grafice excelente, planșele fiind - sunt sigur - printre cele mai bine imprimate planșe cu piese arheologice până atunci la noi, stărnind chiar admirația unor specialiști străini.

Revenind la congresul de la București, amintesc că i-am însoțit aproape permanent pe profesorul Leon Kozłowski de la Low (nu mai era prim-ministru al Poloniei...) și pe

profesorul Kostrzewski, de la Poznan (acesta a murit acum un an, în vârstă de 84 de ani, încă în plină activitate). Păstrează și acum fotografia făcută cu noi trei pe ruinele castrului roman de la Drobeta; eu la mijloc, între cei doi profesori mai în vârstă, deși la ei acasă nu se prea înțelegeau.

Că de obicei, după terminarea congresului au urmat unele excursii, cu un tren special format numai din vagoane de dormit; s-a mers întâi la Constanța, pentru o vizită la Histria, iar după aceea în Bucovina și am ajuns la Cluj, trecând munții pe la Oituz. După inerenta agitație a acestor deplasări am respirat și eu puțin și am reluat munca pentru Dacia; fotografii, desene și apoi corecturi; toată toamna lui 1937, întreaga iarnă și primăvara a lui 1938 n-am avut răgaz, iar volumul a apărut abia în iunie. Singura "pauză" - forțată - a fost una din lunile de iarnă, când a trebuit să mă internez la spitalul Colentina, îmbolnăvind-mă de scarlatină. Iar în acest răstimp a murit sora mea Nela (Cornelia), în vârstă de numai 30 de ani și n-am mai putut-o vedea nici la înmormântare.

Între timp avuseseră loc schimbările politice cunoscute, din primăvara lui 1938, și în chip firesc - am prezentat primul volum (V-VI- 1935-1936) din Dacia, publicat de mine, episcopului Colan de la Cluj, noul ministru. Țin să amintesc că pe coperta Daciei - atât la acest volum, cât și la celelalte publicate de mine după 1940 - am omis intenționat să pun și numele meu, în calitate de director al anuarului nostru, mulțumindu-mă însă indic: "Fondatorul Vasile Pârvan", spre deosebire de Andrieșescu, care - când publicase volumul III-IV - își pusese și numele său pe copertă.

Am socotit că e suficient să precizez, pe pagina a doua a copertei, că toată corespondența pentru Dacia trebuie să mi se adreseze în calitate de director al publicației, iar în prefață să arăt eforturile depuse pentru continuarea operei Magistrului Pârvan și să mulțumesc aceluia care m-au ajutat să duc la bun sfârșit o muncă nu tocmai ușoară.

Prin luna februarie sau martie 1938 au ajuns în discuția consiliului profesoral al Facultății de Filosofie și Litere propunerile pentru crearea unor conferințe pe lângă diferitele catedre, cerute de profesorii titulari ai acestora, destinate multora dintre "tinerii" ce se afirmaseră și puținilor docenți ce mai rămăseseră. Văzând că Andrieșescu nu face nici o propunere pentru mine, P. P. Panaitescu a întrebat: "Dar dumneata, domnule Andrieșescu, nu ceri o conferință pentru Vladimir?" Andrieșescu i-a răspuns: "el (adică eu) este acum directorul Muzeului și, pe de altă parte, nici nu ne prea înțelegem" - ca și cum aceasta ar fi trebuit să fie condiția sine qua non pentru ca cineva să poată ocupa un post de conferențiar la catedra de arheologie! Era probabil indispus de faptul că începuseră să se arate roadele activității mele la muzeu și, poate și pentru că, într-un foileton din ziarul "Cuvântul", deplănsesem starea în care ajunseseră arheologia românească după moartea lui Vasile Pârvan.

La sfârșitul lui iunie 1938 am plecat la săpături cu Simion Barta, "gardian" la muzeu, care - în lipsa unui post pentru un adevărat laborant - făcea și oficiul de laborant, întregind ceramica cu o pasiune care depășea - din păcate - cu mult îndemânarea lui. Cu el am întreprins a doua campanie de săpături la Traian, încercând de data aceasta să degajez câteva complexe, fără să reușesc decât parțial; banii erau puțini și n-am putut lucra decât două săptămâni, cu o echipă nu prea numeroasă.

Poate e bine să adaug (acum, în 1981) că încercarea aceasta de degajare integrală a resturilor unor locuințe distruse de incendiu am făcut-o cu mult înainte de a fi luat cunoștință de metoda folosită de colegii sovietici pentru cercetarea așezărilor trp. polene, recenta afirmație a unui coleg ieșean - care a susținut că de la ei am învățat acest lucru - fiind cu totul neîntemeiată. Dacă, de cele mai multe ori, noi ne mulțumeam să săpăm tranșee și suprafețe mici, eram siliți să procedăm așa din pricina fondurilor insuficiente, necesare unor lucrări de mare amplasare. De altfel, chiar din 1925, la Gumelnița, pe lângă șanțurile de control stratigrafic, am săpat și o suprafață de 100 mp, tocmai pentru a putea cuprinde în întregime resturile locuințelor, ce se întindeau și în terenurile vecine; acestea fiind plantate cu vii, m-au împiedicat să lărgesc suprafețele săpate și să degajez complet resturile locuințelor.

Cu atât mai puțin în exactă este și afirmația că introducerea metodei de săpături ample și de degajare a complexelor de locuințe preistorice i se poate atribui lui Nestor. Este suficient să se compare planurile săpăturilor sale din 1948-1950 din nordul Moldovei - câteva șanțuri de control - , cu planurile mele de la Hăbășești din același an (și, ulterior, ale celorlalte săpături întreprinse de mine), și se va vedea cât de tendențioasă este afirmația colegului ieșean. Ea trebuie atribuită faptului că în 1950, cu prilejul vizitei mele la șantierul de la Poiana, unde el făcea parte din colectivul colegului Radu Vulpe, nu m-am arătat deloc convins de explicațiile date cu privire la stratigrafia așezării. Dar - cum am mai spus - așa se scrie istoria și de cine nu o cunoaște și de cine nu vrea să o cunoască.

Revenind la Simion Barta, imi dădusem seama și până atunci ce suflet cinstit și ce fire devotată avea acest om. Era de fel de lângă Aiud (mi se pare din comuna Gârbova). În timpul săpăturilor din anul 1938 de la Traian am locuit în aceeași casă cu el (dormea în tindă, ușa spre camera mea fiind permanent deschisă și, înainte de a dormi, ne spuneam unul altuia toate păsurile). Mâncând la aceeași masă și lucrând cot la cot, zi de zi, i-am putut aprecia calitățile. De fapt, numele lui de familie fusese Boartă, dar - în actul de naștere - stăpânirea ungurească dinainte de 1918 îi maghiarizase numele, transformându-l în Barta. Din anul acela m-a însoțit la toate săpăturile: la Traian în 1940 și 1951-1952, la Cârna în 1942, la Rast și Basarabi în 1943 și 1950, la Hăbășești în 1949 și 1950, până s-a îmbolnăvit grav prin 1953 sau 1954, se pare de cancer, murind în 1956 în chinuri cumplite, după ce zăcuse doi sau trei ani fără să se poată scula din pat.

La Hăbășești, într-una din zile, Petrescu-Dâmbovița a exclamat cu o nuanță de mirare în ton (nu știu de ce!): "Dar Simion ține cu adevărat la dvs" - ca și cum ar fi fost singurul om de pe lume care a avut asemenea sentimente față de mine! *

Eu nu aveam de ce să mă mir, deoarece tot timpul, la muzeu și la săpături, m-am purtat prietenește cu Simion, chiar dacă uneori avea parte și de câte o muștrare mai severă, când bea ceva mai multă țuică decât trebuia.

Era mic, destul de îndesat, purta mustață roscată și stufoasă răsucită ungurește și, cum am mai spus, uneori îi plăcea să bea câte o țuică în plus; era însă muncitor, pasionându-se și el pentru cioburi și fiind fericit când constata că unele "se potrivesc", existând deci posibilitatea de reconstituire a vaselor, mai ales că și înainte de 1940, dar și după aceea - când am numit-o pe Georgeta Pallade laborantă în titre la muzeu, în postul nou creat - el își dădea toată osteneala să întregască vasele cât putea de bine.

La sfârșitul săpăturilor din anul acela, am plecat în concediu cu Hortansa și cu Carmen la Bușteni. Iar pe când ne aflam acolo, am citit - cred la 1 august - în rubrica "Informații" din "Universul" - că am fost îndepărtat de la direcția muzeului, măsură la care mă așteptam.

M-am întors repede la București pentru întocmirea unui proces-verbal de predare-primire, nu atât a colecțiilor, pe care nu mi le dăduse nimeni în primire cu nici un fel de act atunci când fusese numit director, ci a fondurilor, câtă brumă mai erau, ca și a actelor justificative pentru banii cheltuiți. Procesul-verbal l-au semnat și Metaxa și Dorin , iar eu m-am întors mai mult sau mai puțin liniștit la Bușteni, consolându-mă de cele întâmplate prin excursii singuratic pe crestele munților. În felul acesta se poate spune că am luat o vacanță de doi ani la arheologie.

În acești ani am continuat totuși să predau limba elenă la Institutul de fete "Pompilian" de pe Calea Rahovei, singura școală secundară la care am funcționat vreodată. Deși multe eleve nu se prea prăpădeau cu învățătura, câteva își dădeau osteneala și ajunseseră să facă mari progrese, deși elena nu se predă decât două ore pe săptămână, în ultimele două clase (iar mai târziu numai în ultima clasă).

Doream totuși să nu pierd timpul zadarnic și, în iarna 1938 și în anul 1939, am colaborat la "Convorbiri literare", publicând destul de multe recenzii, nu numai privind unele cărți de istorie, ci și unele de literatură, I. D. Toronțiu, directorul de atunci al "Convorbirilor"

și proprietarul tipografiei "Bucovina" (unde se tipărea revista), îmi dădea în fiecare lună câte un teanc de cărți să le recenziez, plătindu-mă lunar câteva mii de lei. În aceeași perioadă am fost angajat procurist al unui proprietar de fabrici din Ploiești și Brașov, lucrând pentru el până spre sfârșitul lui 1939; datorită eforturilor mele, câștigase mulți clienți în București, silindu-i astfel pe concurenții din capitală să încheie o convenție, după aceea a socotit că nu mai avea nevoie de serviciile mele, dându-mi legiuință preaviz.

Din fericire, la începutul lui 1940, fosta colegă Maricel Urianu, secretara directorului Presei, auzindu-l pe noul subsecretar de stat Radian (ziarist de meserie) că se plânge de faptul că - deși sunt multe de făcut - nu sunt destui colaboratori, i-a vorbit despre mine; am fost chemat și reangajat, în condiții chiar mai bune decât înainte din punct de vedere al salariului, dar până la noul buget (care începea la 1 aprilie) - "nebugetar".

Acest nou serviciu (eram acum "mână dreaptă" a prietenului Alexandru Bădăuț) nu avea, evident, nici o legătură cu arheologia și cu cioburile și ucelele noastre. Mă voi opri totuși asupra unor împrejurări din primăvara și vara lui 1940, după ce voi aminti și câte ceva din ce s-a mai întâmplat în această perioadă la muzeu.

În chip firesc, Hortansa fiind în continuare șef de lucrări la muzeu, îmi povestea ce se întâmplă acolo; am aflat astfel curând, chiar din septembrie 1938, că Lambrino făcea demersuri să fie numit director. Din punctul lui de vedere această dorință era foarte firească, și deci nu-i puteam reproșa nimic. Dar formalitățile de numire au durat câteva luni și decizia n-a apărut decât în decembrie sau chiar la 1 ianuarie 1939, cu efect retroactiv, pe data de 1 septembrie 1938 și tot de la această dată i s-a plătit și meschinul salariu de director. Luându-și postul în primire numai la 1 ianuarie, a vărsat suma respectivă în casa muzeului, afirmând ulterior că nu s-ar fi interesat de muzeu decât multe luni după îndepărtarea mea. N-am crezut în această explicație, de vreme ce i s-a plătit salariul de la 1 septembrie, iar faptul în sine nu are prea mare importanță.

În schimb, este interesant de notat că - deși până atunci nu se putuse înțelege deloc cu Nestor, care-l critica pe toate cărările - acum s-a înnodat între ei o adevărată prietenie, în virtutea căreia, până de curând, în ultimii ani, Nestor îl apăra ori de câte ori era adus în discuție faptul că Lambrino rămăsese în străinătate din 1944.

Mai grav pentru concepția lui Lambrino, în legătură cu activitatea de cercetare arheologică este însă un fapt care trebuia consemnat pentru istoria arheologiei românești; la stabilirea planului pentru campania de săpături din vara anului 1939, a refuzat să dea bani și pentru șantierele preistorice, susținând că s-a lucrat prea mult în acest domeniu, iar toată lumea care dorește să facă săpături, să lucreze la cetățile grecești și romane. Dorin a acceptat și a săpat la o cetate din Dobrogea de sud, pe atunci considerându-se că poate fi identificată cu Arrubium, dar se pare că această identificare s-a dovedit acum a fi greșită; Hortansa a refuzat în schimb să-și schimbe specialitatea și de aceea nu i s-au repartizat bani de săpături.

A existat totuși o excepție - binelînțeles privindu-l pe Nestor - căruia i s-au dat sume serioase pentru continuarea lucrărilor de la Sărata Monteoru, continuate timp de câteva decenii, despre care, așa cum am mai spus, n-a publicat însă decât foarte puțin. Această excepție dovedește că "prințipurile" afișate erau de formă, pentru a împiedica continuarea activității soției mele; se pare însă că lui Dorin îi era indiferent ce obiective cercetează.

La un moment dat, având destul timp liber, am întrebat prin Hortansa, dacă pot veni la muzeu să citesc în bibliotecă; mi s-a dat un răspuns negativ, categoric. Această măsură era cu atât mai nedreaptă, cu cât biblioteca muzeului, atâta câtă era în 1938 (și apoi câtă va fi în 1945) a fost cu adevărat o creație personală a mea. Când am luat conducerea muzeului, toată biblioteca se rezuma la vreo două-trei sute de volume, de pe vremea lui Tocilescu, lipsind orice colecție de reviste de specialitate. Numai colecția revistei "Prähistorische Zeitschrift" - procurată în 1928, în timp ce noi eram la Roma - făcuse excepție, dar ea a dispărut în cursul mutării Seminarului în noul local al Universității.

Începând din toamna lui 1935 (după cum se poate vedea în arhiva muzeului) am

expediat zece și poate sute de scrisori către toate instituțiile similare din străinătate și către direcțiile diferitelor periodice, solicitându-le schimbul cu anuarul Dacia - volumele I, II și III-IV apărute până atunci și anunțând că în scurtă vreme va apărea și volumul V-VI; destul de curând au început să sosească la muzeu numeroase reviste și chiar cărți pentru recenzii. Aceeași operație am reluat-o apoi din vara lui 1940, asigurând în câțiva ani instrumentele științifice de lucru tuturor arheologilor români și constituind adevărata bază a actualei biblioteci a Institutului de Arheologie, îmbogățită substanțial începând din 1956 de-a lungul multor ani, când am avut și sarcina de a conduce și serviciul de schimburi al Institutului.

În iarna lui 1938 (sau în 1939) s-a decretat o nouă reformă a învățământului superior; unul dintre articolele ei mă interesa direct, deoarece prevedea că orice docent universitar care a ținut cursuri de docență cel puțin în trei ani, va fi proclamat conferențiar definitiv în specialitatea respectivă. Am înaintat și eu o cerere decanului Facultății de Filosofie și Litere pentru a mi se elibera o adeverință doveditoare că am ținut lecții în toți anii "școlari" din 1930-1931 până în 1936-1937. E adevărat că, în 1934 sau 1935 a trebuit să întrerup lecțiile în luna februarie, din cauza unei greve a studenților, iar în 1937-1938 n-am mai ținut cursuri, fiind internat în spital.

Pe de altă parte, legile anterioare neprevăzând obligația pentru docenți de a ține cursuri regulate, după foarte multe lecții ținute la etajul III (de obicei în amfiteatrul Vasile Pârvan) - nu mă mai abăteam pe la secretariat să semnez în condică și cred chiar că în unii ani n-am semnat aproape deloc.

Pornind de la această situație, secretarul Facultății, Marin Popescu-Spineni (ginerelă unuia fost episcop liberal de Buzău) - cu care fusesem coleg în anii de studenție și eram în cele mai bune relații - a redactat în așa fel adeverința încât să fie reiasă că așa fi ținut numai cel mult câte 7 lecții, în 3 sau 4 ani școlari. Chiar dacă ar fi fost adevărat, o asemenea adeverință nu era în spiritul noii legi, care nu cerea ca un docent să fi ținut cursuri de-a lungul întregului an școlar spre a putea fi numit conferențiar, ci numai să fi ținut aceste cursuri în cel puțin 3 ani școlari. Am refuzat deci adeverința și m-am dus în audiență la decan, profesorul Constantin Rădulescu-Motru; după ce m-a ascultat, mi-a dat dreptate și i-a spus lui Marin Popescu-Spineni să întocmească altă adeverință, așa cum ceream eu, și apoi a iscalit-o.

Întrebându-l pe Popescu-Spineni de ce procedase așa, el mi-a răspuns că Andrieșescu i-a indicat să redacteze adeverința în felul acela. Așadar, după ce refuzase să ceară, în consiliu înființarea unei conferințe de preistoria sud-estului Europei, la care să fiu încadrat, voia să împiedice și numirea mea drept conferențiar definitiv onorific, cum prevedea noua lege. Numi făceam iluzii că ministerul va da atunci curs cererii mele; m-am dus totuși la secretarul general, profesorul C. Dașcovici (vechi cunoscut al tatălui meu) și i-am prezentat petiția împreună cu adeverința. El m-a sfătuit să mă duc în audiență la ministrul Petre Andrei, ceea ce n-am făcut, iar cererea mea nu s-a rezolvat decât în vara lui 1940.

După cum am spus, deși întâmplările de la Subsecretariatul de Stat al Presei și Propagandei n-au legătură cu arheologia, cred că este locul să amintesc și unele dintre "peripețiile" mele din primăvara lui 1940.

Curând, după încadrarea mea, Subsecretariatul de Stat a fost transformat în minister plin, ministru fiind numit C.C. Giurescu; a avut prilejul să vadă că lucrez acolo chiar în ziua când și-a luat postul în primire și i-a convocat pe principalii colaboratori.

În ultimii ani, când Giurescu a redevenit profesor și cercetător apreciat, a redevenit în același timp și prietenul pe care-l știusem până în 1940, iar în primăvara lui 1976, în timp ce eram internat la spital din cauza unui al doilea infarct și tot atunci se discuta atribuirea premiilor în Secția de Istorie a Academiei, el a fost unul dintre cei care au susținut mai calduros cartea mea *Arta preistorică în România* și am obținut premiul "Vasile Pârvan", împreună cu alți autori. Cu toate acestea, cred că este bine să povestesc și cele ce urmează.

După instalarea ministrului au început preocupările legate de noul buget și numirile în posturile bugetare ce se creau, fiind acum vorba de un minister cu câteva direcții și cu

multe posturi de completat prin titulari. La direcția la care lucram (aceea a propagandei) era director (după cum am mai amintit) prietenul Bădăuș; fuseseră prevăzute două posturi de subdirector, unul de clasa I și altul de clasa a II-a. Fiind principalul colaborator al lui Bădăuș (direcția noastră era, de fapt, cea mai activă - chiar rapoartele înaintate zilnic regelui de ministru cuprinzând în proporție de 80% date extrase din rapoartele noastre) - și deoarece lucrasem înainte timp de 8 ani în cadrul aceleiași minister (fusesem și director de instituție publică) - am solicitat numirea în postul de subdirector clasa I, cererea susținută și de Bădăuș. Spre mirarea noastră, însă am aflat că Giurescu refuză, rezervând acest post tânărului său șef de cabinet Frasin Munteanu-Râmnic.

Încercările mele de a vorbi cu Giurescu au rămas multă vreme fără nici un rezultat; la începutul lui iunie, văzând că se apropie încadrările, i-am trimis o scrisoare arătându-i că doresc să-i vorbesc. Fusesem prieteni din vremea studenției și ne tutuiam încă de atunci; imi venea deci greu să-i scriu ca unui ministru, dar mi-am dat seama că n-ar fi fost indicat să-i scriu "dragă Giurescu" și am recurs atunci la formula "Domnule Ministru și iubite prietene", în textul scrisorii adresându-mă tot timpul la persoana a II-a singular, fără să folosesc niciodată nici pronumele tu. Am dat scrisoarea secretarului general numit de Giurescu, tânărul conferențiar Constantin Rădulescu, și chiar a doua zi am fost invitat la "domnul ministru".

Mi-a strâns mâna, dar m-a primit foarte protocolar, neinvitându-mă să iau loc, toată întrevăderea desfășurându-se în picioare, el de o parte a biroului său, eu de cealaltă. I-am arătat pe scurt motivul audienței mele, spunându-i că m-aș simțicu totul nedreptățit dacă aș fi încadrat într-un post inferior șefului său de cabinet, după ce lucrasem 8 ani în același minister și, pe lângă aceasta, fusesem câțiva ani directorul unei importante instituții științifice. Mi-a răspuns că regretă, dar nu mă poate încadra decât în postul de subdirector clasa a II-a, dându-mi să înțeleg că trebuie să mă mulțumesc cu ce mi se oferă, căci regele n-ar fi de acord cu numirea mea într-un post mai important. Mărturisesc că atunci nu l-am crezut, bănuind că este numai o încercare de a arăta că nu el decide; mai apoi, ținând seama de alte împrejurări (care nu-și au locul să fie amintite aici), mi-am dat seama că, probabil, imi spusese adevărul.

L-am mai revăzut pe Giurescu o singură dată, spre sfârșitul lunii, înainte de neașteptata lui debarcare din postul de ministru al Propagandei (în locul lui a fost numit un om lipsit de orice valoare, Sidorovici) și de numirea lui, numai pentru câteva zile, în postul de ministru al Cultelor și Artelor. M-a chemat din proprie inițiativă, primindu-mă foarte prietenos, încercând să mă antreneze într-o discuție politică; i-am răspuns însă că am pățimit destul de pe urma politicii și nu vreau să mă mai amestec.

În luna iulie, când au fost schimbați atât ministrul învățământului cât și directorul general al învățământului superior, acesta din urmă s-a grăbit să semneze decizia prin care am fost numit (după zece ani de la trecerea examenului de docență) conferențiar (tot onorific, până la crearea unui post bugetar - care însă nu s-a creat niciodată. Pe de altă parte, tot atunci începându-se reintegrarea celor îndepărtați din funcție în 1938, m-am prezentat în audiență la ministru, profesorul Dumitru Caracostea. Îmi fusese profesor de limbă română timp de câteva luni, în clasa a doua sau a treia, la liceul "Mihai Viteazul", înainte de primul război mondial, dar el - plecând mereu în concedii de studii în străinătate - n-aș putea spune că-mi mai aduceam bine aminte de lecțiile lui.

Mai târziu, după pensionarea lui Ion Bianu, fusese numit profesor titular la Universitate, dovedindu-se un cărturar de valoare.

După ce m-am prezentat și i-am spus ce doresc, ministrul m-a întrebat cine fusese numit în locul meu; când i-am spus, nu i-a făcut mare plăcere; Lambrino fiindu-i coleg n-ar fi vrut să-l indispuină. Eu am stăruit însă, explicându-i că nu mi se poate refuza mie ceea

ce s-a acordat altora în aceeași situație; mi-a promis atunci că va încerca să rezolve cât mai repede problema. Îi venea desigur greu să semneze o decizie de înlocuire a unui coleg și deci trebuia să-l roage să-și de-a demisia.

Peste câteva zile, ducându-mă la șeful lui de cabinet - Barbu Theodorescu (se pare că "se specializase" în această funcție, deoarece fusese șeful de cabinet al lui Iorga în 1931 - 1932, mi s-a spus că Lambrino îl informase pe ministru că eu n-aș fi fost director titular al Muzeului Național de Antichități, ci numai delegat cu direcția și deci nu pot fi reintegrat. Am rămas uluit, neputând crede cu putință ca Lambrino să nu fi aflat de la Metaxa și de la ceilalți colegi că fusese confirmat director titular încă din 1936. Fără să mai insist, i-am adus de acasă, în aceeași după amiază, adresa prin care mi se comunicase, în iulie 1936, că am fost numit director al Muzeului Național de Antichități, Secțiile de Antichități, prin decizie ministerială. Barbu Theodorescu m-a rugat să-i las decizia respectivă pentru a i-o arăta ministrului. Iar a doua zi, când m-am dus din nou în audiență, profesorul Caracostea mi-a spus că ar fi mai bine, poate, ca eu să fiu numit director al Secției de preistorie și protoistorie a muzeului, iar Lambrino să rămână director al Secției greco-romane. Nu puteam în nici un caz să accept această soluție, care însemna, în fapt, desființarea uneia dintre creațiile lui Cuza Vodă, și i-am răspuns ministrului în felul următor: "Am fost director al Muzeului Național de Antichități, numit legal - ținându-se seama de vechimea și activitatea mea în cadrul acestei instituții - și deci se cuvine să fiu reintegrat în acest post. Dacă, ulterior, ministerul va crede necesar, pentru a satisface ambițiile unui om, să desființeze, de fapt, muzeul, nu-mi va rămâne decât să mă adresez primului ministru și să-i expun pe larg problema muzeului și a mea. Deocamdată, repet, există un singur muzeu, al cărui director am fost și trebuie să fiu reintegrat pe baza dispozițiilor legale în vigoare."

Răspunsul meu prea categoric nu i-a fost chiar pe plac profesorului Caracostea, dar m-a înțeles și, peste o zi sau două, i-a primit demisia lui Lambrino și a semnat decizia de reintegrare a mea.

M-am dus deci la muzeu, unde mă așteptau colaboratorii și colegii mei (cu excepția lui Dorin Popescu, care era concentrat și s-a întors abia peste câteva zile) și - bineînțeles - Lambrino. Am ținut să le spun câteva cuvinte, începând cu o mică introducere care suna cam în felul următor: "Deși știu că nu toți ați dorit reîntoarcerea mea...". Lambrino s-a grăbit să afirme că el în nici un caz nu s-a opus și nici nu-mi luase locul îndată după plecarea mea, ci abia după câteva luni... N-am vrut să-l pun într-o situație prea neplăcută și de aceea nu i-am amintit nici că numirea sa fusese făcută pe data de 1 august 1938, adică exact pe data îndepărtării mele, și nici că în zilele precedente făcuse tot posibilul să împiedice reîntegrarea mea; iar după aceea nici n-am mai avut prilejul să-l văd și să-i vorbesc vreodată. La Universitate, unde eventual l-aș fi putut întâlni, eu n-am mai ținut cursuri, iar el a refuzat categoric să colaboreze la Dacia. De altfel, pe la mijlocul lui 1941, a fost numit director al Școlii Române de la Roma, unde a stat după aceea, cea mai mare parte din timp, funcționând până în 1945 sau 1946 când, la desființarea Școlii, a refuzat să se mai întoarcă în țară.

După câteva zile de la revenirea la muzeu, am reușit să obțin crearea unui post de laborant și l-am publicat în ziare. S-a prezentat o singură candidată, Georgeta Pallade, o tânără foarte frumoasă, care urmasese cursurile de ceramică de la Școala de Belle Arte. Activitatea ei la muzeu și apoi la institut, până în anul redactării acestor pagini (1971), când s-a pensionat, a fost dintre cele mai rodnice și utile, devenind nu numai o restauratoare desăvârșită a ceramicii, dar și o bună specialistă în tratarea și conservarea pieselor de metal. În ultimii 15 ani, când primise și câteva colaboratoare la laboratorul ceramic condus de ea, le-a învățat pe toate, cu răbdare, noua meserie.

Chiar în aceeași lună, am început împreună cu Grigore Florescu o cercetare arheologică în Dobrogea. Mai întâi am vizitat Capidava, unde lucra el de mulți ani, ne-am dus apoi la Pantelimonul de Sus, constatând că zidurile cetății romane Ulmetum, dezvelite în cele trei campanii de săpături conduse de Magistrul Pârvan (1911 - 1913), nu erau deloc

consolidate și începuseră să se macine, iar de acolo, tot cu o căruță, am pornit spre inima Dobrogei. Doream să ajung la Casimcea și să verific la fața locului condițiile de descoperire a mormântului cu ocră roșu în inventarul căruia se afla și al treilea "sceptru de piatră" în forma de cap de cal descoperit pe teritoriul României, intrate acum de mulți ani în circuitul științific internațional. Cele două descoperite mai înainte - la Sălcuța, în Oltenia, și la Fedeleşeni, în Moldova, fuseseră publicate de Andrieșescu și considerate de el "reminescențe paleolitice" în neolitic, iar ulterior eu le interpretasem drept capete de hipopotami - ambele în interpretări desigur greșite. Abia în 1940, când am văzut sceptrul de la Casimcea, mi-am dat seama că nu poate fi decât un cap de cal foarte stilizat și i-am spus lui Dorin - el tocmai redactase pentru Dacia un articol despre descoperirile de la Casimcea că nu ne mai putem gândi la capete de hipopotami, piesa de la Casimcea fiind suficient de realist sculptată și se vede clar că este un cap de cal; Dorin și-a nuanțat textul, potrivit sugestiei mele.

Drumul de la Pantelimonul de Sus spre Casimcea, după ce trece peste câteva dealuri aprige, urcate cu mare greutate de caii căruței noastre, ajunge într-o vale tăiată aproximativ de la nord la sud, oarecum prin mijlocul Dobrogei, printr-un peisaj aproape sălbatic dar de o frumusețe neașteptată. Adevărate chei de munte, mărginite pe ambele laturi de pereți înalți de stâncă, uneori cu piscuri abrupte și prăpăstii amenințătoare; nici nu-ți vine să crezi că te afli în Dobrogea. Chiar dacă acești munți sunt tociți, iar înălțimea lor este acum destul de modestă, îți dau impresia că te afli undeva într-o zonă de mare altitudine, nu la abia 100 - 200 metri deasupra nivelului mării.

Ajungând la Casimcea, am putut identifica locul unde se descoperise mormântul cu "sceptrul" de piatră; după spusele localnicilor, nu fusese acolo nici o movilă; locul din curtea morii pe care mi l-au indicat ca punct al descoperirii era într-adevăr numai o poală de deal. Alte obiecte, în afară de celea aflate la muzeu numai fuseseră găsite, după spusele localnicilor, această precizare oarecum relativă fiind deci singurul rezultat obținut prin cercetarea noastră; dar frumusețea neașteptată a drumului spre Casimcea recompensa din plin hurdăturile căruței de-alungul celor câțiva zeci de kilometri parcurși pe un drum de bolovan.

La Capidava venisem de la Constanța, unde doream să solicit "rezidentului regal" fonduri pentru săpăturile conduse de Gr. Florescu la acea cetate. Generalul Grigorescu - "rezidentul" - ne-a vorbit foarte mios, spunându-ne însă că regretă, dar nu ne poate satisface; toți banii pe care îi avusese disponibili pentru asemenea lucrări îi dăduse lui Lambrino cu câteva zile mai înainte, pentru Histria.

Cu tot insuccesul de la Constanța, după întoarcerea la București am plecat la Galați să vorbesc cu alt "rezident regal", de care ținea și nordul Dobrogei. De data aceasta doream să obțin fonduri pentru săpăturile de la Dinogetia ale colegului Gheorghe Ștefan, începute în 1939 cu sprijinul primului "rezident regal" de acolo, C.C. Giurescu, care îi aprobasese o sumă destul de mare. Dar noul "rezident regal", un magistrat de carieră, nu se scula prea devreme și a trebuit să aștept vreo două ceasuri în biroul secretarului său până a binevoit să-și termine somnul și toaleta, ca să-mi spună că nu are fonduri pentru săpături arheologice.

În sfârșit, am putut pleca și în Moldova, tot cu Simion Barta, să încep a treia campanie de săpături pe Dealul Fântânilor de la Traian, destul de scurtă de altfel, pe măsura fondurilor. Iar toamna am început strângerea materialelor pentru întocmirea unui nou volum dublu din Dacia (VII - VIII - 1937-1941); aceasta va apărea însă abia în vara lui 1941, când eu voi fi pe front. Nici de data aceasta Andrieșescu și Lambrino n-au vrut să colaboreze la Dacia, cu toate că ultimul primise de la Comisia Monumentelor Istorice fonduri pentru Histria, - cerătea cum am amintit - făcând parte din patrimoniul muzeului nostru, în statele de salarii ale căruia figura și paznicul cetății, iar Dacia era publicația științifică a muzeului.

În legătură cu toamna lui 1940 și începutul iernii 1941, voi menționa aici numai câteva fapte, mai ales dintre cele legate de arheologie, de arheologi și de muzeu.

În august îi repartizasem lui Nestor o sumă destul de importantă pentru continuarea

săpăturilor conduse de el la Sărata Monteoru și cum nu mai vizitasem acele locuri, spre sfârșitul lui septembrie am dorit să-i vizitez șantierul, arătându-i astfel că nu sunt, ca el, ranchiunos până la obsesie. M-a primit foarte civilizată și mi-a arătat sectoarele din necropola pe care o săpa atunci, poftindu-mă apoi la o gustare, împreună cu insoțitorul meu, gustare servită chiar de doamna Nestor. De la Monteoru trebuia să plec, pe Valea Slănicului, la șantierul de la Aldeni, condus de Gh. Ștefan; Nestor, m-a întrebat dacă n-aș vrea să-l iau în mașină și pe Dinu Rosetti, aflat atunci acolo. Era probabil o încercare din partea acestuia din urmă de a relua relațiile cu mine; am preferat însă să plec fără el la Aldeni.

Rezultatele săpăturilor lui Ștefan erau foarte importante; pentru prima dată se descoperiseră, în așezarea de pe "Dealul Balaureului", fragmente ceramice aparținând unei faze a culturii Boian, numite astăzi faza Bolintineanu (fragmente asemuite atunci de noi cu ceramica culturii Vădastra) și, după ce ne-am dus pe șantier, discutând cu colegul Ștefan diferitele probleme puse de descoperirile lui, am luat masa, împreună, pe prisma casei unde era găzduit Ștefan. Cum se întâmplă de multe ori, când m-a prezentat gazdei, nu i-am auzit bine numele; la un moment dat, l-am întrebat pe amicul meu cine este doamna care râde așa de voios, iar el a început să râdă cu poftă spunându-mi: "Păi este nevastă-mea!". E adevărat că nu o cunoscusem până atunci și deci nu eram vinovat de gafa pe care era să o fac.

În luna decembrie, directorul Institutului German din București mi-a transmis invitația de a participa la Institutul Arheologic German din Berlin, la comemorarea lui Winkelman, ce va avea loc peste câteva săptămâni. Am plecat astfel la Berlin pentru câteva zile. După ședința festivă, deschisă prin cuvântarea vestitului istoric al artei antice, Rodenwald, președintele de atunci al Institutului Arheologic German, a avut loc o ședință mai intimă a conducerii institutului, fiind invitați și eu și alți câțiva dintre participanții străini, printre aceștia era și istoricul maghiar Andreas Alföldi, mare adversar al comunității daco-romane la nord de Dunăre. La sfârșitul ședinței, după ce Rodenwald a mulțumit călduros oaspeților străini se cuvenea ca unul dintre noi să răspundă. I-am făcut semn lui Alföldi să ia el cuvântul, fiind cel mai în vârstă dintre invitați; dar el - fie din politețe, fie poate din dorința de a mă pune într-o situație neplăcută, știind că nu vorbesc bine limba germană și crezând, poate, că voi face gafa de a vorbi în limba franceză (era în timpul războiului!), mi-a întors invitația. Am luat deci cuvântul, dar vorbind în limba italiană, spre satisfacția tuturor.

După această comemorare, Institutul Arheologic German m-a ales membru al lui și a cerut, prin Legația germană din București, agrementul guvernului român. Diferitele formalități durând două-trei luni, noul ministru al învățământului din guvernul nostru (generalul Rosetti) nu și-a dat agrementul, și deci alegerea n-a fost confirmată decât mai târziu, în 1940.

Deoarece am amintit mai sus, despre Dinu V. Rosetti mi se pare interesant să consemnez aici unele amănunte din discuția pe care am avut-o cu Fabricius, ministrul Germaniei la București, când m-am dus la legație să cer viza pentru plecarea la Berlin. După prezentările de rigoare, mi-a spus că și tatăl lui fusese arheolog, acesta fiind motivul pentru care el încurajase și pe unii arheologi români, propunând mai de mult numirea lui D.V. Rosetti ca membru corespondent al Institutului Arheologic German. N-ar vrea, deci, să ridic la Berlin această problemă. I-am răspuns râspicat că nu mă duc la Berlin pentru discutarea acestor probleme și că, în orice caz, dacă vizita este condiționată în vreun fel, renunț fără ezitare să mă duc la Berlin. Dându-și seama că a cam "călcat în străchini", a mai adăugat câteva cuvinte și a schimbat subiectul discuției.

În altă ordine de idei, cred util să menționez că, la începutul lui octombrie, mi se adusese la minister, de la Comisia Monumentelor Istorice, un decret, cu rugămintea să-l dau ministrului spre semnare, decret prin care eram numit membru al acelei comisii. De fapt,

potrivit legii de organizare al Muzeului Național de Antichități, directorul muzeului era de drept membru al comisiei Monumentelor Istorice. De aceea, în chip firesc, după moartea Magistrului, Andrieșescu a fost numit membru al comisiei, iar după numirea mea în postul de director ar fi trebuit, încă din 1936, să fiu și eu numit membru al Comisiei. Cel care trebuia să întocmească actele legale pentru această numire era fostul meu coleg de liceu, Victor Brătulescu, secretar al comisiei după moartea lui Virgil Drăghiceanu. Pe vremuri fusesem chiar prieten cu Brătulescu și nu avusesem niciodată nici cea mai mică neînțelegere, încât nu mi-am putut explica această atitudine. Este adevărat că nici eu n-am făcut, nici în 1936, nici mai târziu, vreun demers pentru aplicarea dispozițiilor legale, socotind că inițiativa trebuie să aparțină comisiei. Dar probabil fiindcă acum se schimbase situația, Victor Brătulescu s-a gândit că ar fi indicat să repare greșeala din 1936 și a întocmit decretul amintit, iar - după contrasemnarea lui de președintele comisiei, Nicolae Iorga - mi l-a trimis mie să-l prezint ministrului Brăileanu să-l semneze.

Am preferat însă să nu dau curs acestei încercări de intrare în legalitate, eu dorind să se înființeze o Comisie Arheologică a României, care să preia de la Comisia Monumentelor Istorice toate atribuțiile privind domeniul arheologiei. Împrejurările au făcut ca o asemenea comisie să fie creată abia în 1970, dar eu nu fac parte din ea, poate fiindcă nu sunt considerat arheolog...

Tot de la începutul lui octombrie 1940, C. Daicoviciu a propus organizarea unei vizite a regelui Mihai la cetățile dacice din zona Orăștie și la Sarmizegetusa romană. M-am înțeles telefonic cu Daicoviciu să vin la Sibiu și să-l iau de acolo pentru a merge mai departe împreună. Se știe că, la data aceea, fusese numit decan al Facultății de Filosofie și Litere a Universității din Cluj, mutată provizoriu la Sibiu.

Ajunând cu mașina după amiază la Sibiu, am continuat împreună cu el drumul spre Orăștie, poposind acolo pe inserat și fiind cazați pe la diferitele case de intelectuali (hotelul era ca vai de el!). A doua zi, tot convoiul de mașini a mers până la ieșirea din satul Costești, unde ne aștepta un pluton de cavalerie, toată lumea călărind până la poalele cetății. Nu mai mersemese călare încă din timpul primelor clase liceale, când direcția liceului "Mihai Viteazul" organiza câte o excursie anuală la Comana, unde țărani ne închiriau cai pentru câte o jumătate de oră...

La Costești, și a doua zi, la Sarmizegetusa imperială, Daicoviciu a dat explicațiile cuvenite, la masa de la Orăștie rostindu-se (bineînțeles) și discursuri, iar după terminarea vizitei, împreună cu Daicoviciu și cu Ion Conea, am pornit cu mașina spre Petroșani și de acolo, pe sălbatica vale a Jiului, până la Târgu Jiu. Calea ferată nu fusese încă construită, dar drumul era foarte pitoresc, șoseaua (încă în construcție) fiind însă cumplit de rea.

De la Târgu Jiu ne-am decis să mergem pe sub munte până la Râmnicu Vâlcea, unde Daicoviciu avea să ia trenul spre Sibiu. Am poposit seara la Poiana, sat mare și bogat, cu un mic dar foarte bun hotel și restaurant; ne-am ospătat, ne-am odihnit, stând la taifas până noaptea târziu. Daicoviciu spunea mereu glume, și nu pierdea nici un prilej să repete: "Nemții vor mânca bătaie, măi băieți mă!"

Dimineața, pe drumuri foarte rele, am putut ajunge la Râmnicu Vâlcea; aici ne-am despărțit de Daicoviciu; el plecat spre Sibiu, iar noi am continuat călătoria spre București pe șoseaua ce suie pitorescul Deal Negru.

Spre sfârșitul anului 1940, Emil Panaiteșcu a fost revocat din postul de director al Școlii Române din Roma. Numirea ca director a profesorului Găzdaru de la Universitatea din Iași a fost însă o dublă greșeală. În primul rând, nu s-a cerut recomandarea Academiei, prevăzută de legea de organizare a Școlii, iar în al doilea rând, el nu era arheolog, în timp ce Școala avea un caracter preponderent arheologic (de aceea fusese înființată la Roma). Ulterior, în primăvara lui 1941, noul director a fost înlocuit și el, ministrul numindu-l director, în urma recomandării Academiei, chiar pe Scarlat Lambrino, ce-i drept, arheolog; dar cred că ar fi fost indicat ca noul director să fie un fost membru al Școlii, care cunoștea

mai bine și situația și oamenii din capitala Italiei.

Revenind la toamna lui 1940, am fost informat, că în timpul lucrărilor pentru calea ferată Constanța - Mangalia, săpându-se un tumul, se descoperiseră într-un mormânt câteva obiecte de aur datorite regelui Carol - de comandantul de atunci al Regimentului 1 Căi ferate, colonelul Orezeanu. Printr-o adresă oficială către mareșalul palatului, am arătat că - potrivit legilor în vigoare - toate obiectele antice descoperite întâmplător aparțin Statului și trebuie predate Muzeului Național de Antichități. În foarte scurtă vreme, obiectele respective (în primul rând o diademă și câțiva cercei de aur) au fost trimise muzeului, însoțite de un fel de clopot de sticlă sub care fuseseră păstrate la palat.

Cam în aceeași vreme, prietenul Plopșor m-a informat că pe moșia lui Gheorghe Tătărăscu de la Poiana- Gorj se descoperise, cu câțiva ani mai înainte, un tezaur de obiecte dacice de podoabă, de argint, împreună cu monede republicane romane, tot de argint bineînțeles, ele intraseră în patrimoniul familiei Tătărăscu. Am trimis deci o adresă oficială fostului prim - ministru, invocând tot legea pentru conservarea obiectelor antice descoperite întâmplător, și în curând am primit o casetă cu toate piesele; le-am înregistrat îndată în inventarul muzeului, iar apoi le-am studiat, redactând un articol pentru Dacia.

Câteva luni mai târziu, Plopșor - care, deși făcuse politică georgistă, avea relații cu familia Tătărăscu - m-a informat că doamna Tătărăscu este furioasă pe mine și vrea să mă "reclame" generalului Antonescu. Soțul ei, mult mai înțelept, i-a demonstrat că nu făcusem nimic ilegal și, cu chițcu vai, a convins-o să renunțe la reclamație, cu condiția ca tezaurul să nu fie publicat de mine, ci de Plopșor. De fapt, muzeul datora prietenului Plopșor, informația pe baza căreia obținuse tezaurul (noi nu știamsem nimic despre el, înainte) și i l-am cedat cu plăcere spre publicare; articolul lui a apărut în volumul VII- VIII din Dacia, complet cu un tabel al monedelor, întocmit de Metaxa.

În legătură cu toamna anului 1940, cred că e bine să consemnez aici câteva date privind unele subvenții acordate catedrelor de arheologie de la cele trei universități existente atunci. Spre sfârșitul anului, la minister existând unele "rezerve", acestea puteau fi distribuite după cum socoteam eu indicat; l-am rugat pe directorul contabilității (Stancu sau Stanciu) să ordonanceze câte 25.000 lei celor trei catedre de arheologie (de la București, Cluj și Iași) pentru a-și procura cărți străine de specialitate, necesare bibliotecilor respective. Andrieșescu nu mi-a răspuns în nici un fel, iar mai târziu, când ne-am întâlnit, mi-a spus că ar fi preferat să i se dea bani pentru "alte nevoi" ale seminarului său (se vede că printre acestea nu figurau și cărțile), Radu Vulpe mi-a comunicat după câteva luni că a găsit ordonanța într-un sertar abia peste multă vreme; în schimb Daicoviciu mi-a trimis o adresă ditriambică, mulțumindu-mi călduros și scriind, între altele: "Ani de zile, la toate cererile noastre, ni s-a răspuns mereu că nu sunt bani; și iată că acum, fără să cerem, ni se dă o sumă importantă..." Am acordat tot atunci și muzeului nostru o subvenție substanțială (75.000 lei), comandând în Germania un număr însemnat de cărți ce ne lipseau. În sfârșit, atunci sau chiar mai înainte, am aprobat și o subvenție de 40.000 lei Muzeului de Arheologie întemeiat de preotul Matasă la Piatra Neamț, el mulțumindu-mi, cum era firesc; se pare însă că ulterior a uitat; într-adevăr, referindu-se recent, într-un articol, despre ajutoarele date muzeului său, nu a amintit nimic de această subvenție, tot așa cum nu a amintit de colaborarea mea și de conferința pe care am ținut-o la Muzeul înființat de el Arta preistorică în România, în luna martie sau aprilie 1938 (cu o lună mai înainte ținusem o conferință cu același subiect la Palatul cultural din Turnu Severin).

În legătură cu cheltuirea sumelor "la dispoziție" din bugetul Ministerului Cultelor și Artelor, amintesc că, în două sau trei rânduri, am dispus să se distribuie pe state, sub formă de plată pentru "ore suplimentare", câteva sute de mii de lei personalului ministerului, începând de la funcția de șef de birou în jos, socotindu-i mai îndreptățiți pe ei, care aveau lefuri meschine, să primească acești bani, decât pe unii sau alții dintre diferiții solicitanți. Ulterior mi s-a spus că la minister eram numit "omul cu legea pe masă", eu nedând nici o

aprobare, fie într-o problemă mai importantă, fie într-ună mai puțin importantă, fără să mi se aducă legea respectivă. Iar atunci, când, în primele luni ale lui 1941, generalul Rosetti, noul ministru al Învățământului și al Cultelor și Artelor, a dat dispoziții să se verifice întreaga mea "gestiune" ca secretar general, a trebuit să constate că verificările n-au găsit nici cel mai mic act ilegal.

Aș mai însemna și o altă întâmplare din toamna anului 1940, chiar dacă nu are legături cu arheologia.

Tot potrivit prevederilor legale, ministerul avea dreptul să trimită inspectori la diferite parohii să verifice gestiunea financiară și administrativă și, totodată pentru a veghea ca numirea preoților la diferite parohii vacante să se facă cu cât mai puține abuzuri (părându-se cu neputință că asemenea abuzuri să fie total stărpite). S-a trimis deci un inspector (preot), cu delegație oficială, la Constanța, dar episcopul Gherontie al Tomisului a refuzat să-i permită orice verificare, pe motiv că el depinde de Sfântul Sinod și nu de minister. În fața acestei situații, n-am avut altă soluție decât să semnez o decizie de suspendare a plății salariului episcopului - fapt aproape fără precedent. Directorul contabilității m-a prevenit că n-ar fi bine să iau o asemenea măsură, deoarece Gherontie fusese pe vremuri preot-paroh la biserica Delea Veche (sau Nouă?), strădă pe care locuise Generalul Antonescu. N-am ținut seama de acest sfat și am semnat decizia. Peste vreo două-trei luni i s-a redat lui Gherontie, salariul. În schimb, în 1942 sau 1943, când era ministru Ion Petrovici, iar secretar general profesorul Popa, acesta din urmă i-a cerut episcopului demisia și acela n-a mai avut încotro, demisionând. Dosarul lui era într-adevăr îngrozitor. Pe lângă abuzurile bănești, unele denunțuri priveau fapte îngrozitoare din punct de vedere al conduitei "morale" a acestui așa-zis "prinț al bisericii". Între altele, pretindea diaconilor care cereau să fie hirotonisiți și numiți într-o parohie sume de câte 200.000-300.000 lei, iar unui diacon care-l ruga să-l hirotonisească deoarece nu are de unde plăti această sumă, i-a răspuns cinic: "De ce ai fost prost să te însori cu o fată fără bani?"

Tot în dosarul lui se aflau și câteva plingeri ale unei călugărițe pe care cu "înalta" sa autorizație, Gherontie o șilise să se culce cu el, fără să mai amintesc de unele detalii ce nu pot fi reproduse aici.

Acesta era profilul moral al unui episcop liberal din Constanța "înaintat" de partid în acest post după ce rămăsese văduv.

Iar fiindcă am amintit mai sus de generalul Rosetti, e bine să arăt aici că eu, potrivit dispozițiilor legale, fiind director de instituție publică, având aproape 40 de ani și fiind grad inferior (sergent TR) trebuia să fiu mobilizat "pe loc". Dar, când i s-a prezentat ministrului Rosetti, tabelul personalului ce trebuia să fie mobilizat pe loc, a șters din tabel numele meu și, aproape imediat după declanșarea războiului, am primit ordin de mobilizare de la Institutul Geografic al Armatei, unde îmi făcusem cea mai mare parte a stagiului militar. Am fost îmbrăcat și încadrat la secția fotocartografică a Corpului III Armată, timp de mai bine de 4 luni, ajungând până la Odesa, iar după aceea, secția noastră a fost demobilizată. În timp ce eu eram mobilizat, am primit de la Metaxa (după multe scrisori fără răspuns) un exemplar din volumul VII - VIII al Daciei, apărut imediat după plecarea mea; mi-am permis să-l ofer, cu o dedicație, prin sergentul de ordonanță, generalului Vasile Alexiu, comandantul Corpului III Armată. Am fost chemat imediat la general, care mi-a mulțumit călduros. Difuzare în străinătate a volumelor din Dacia constituind în vremea aceea o problemă foarte complicată, am luat legătura cu marea editură "Walter de Gruyter" din Berlin pentru rezolvarea ei. Primele două volume din Dacia apăruseră - după cum am amintit - cu puține luni înainte de moartea fondatorului acestui anuar, Vasile Pârvan, și cele mai multe exemplare rămăseseră în depozit; de asemenea, volumul III - IV fusese puțin difuzat, Andrieșescu neavând fonduri pentru plata expediției. Abia după 1935 organizasem eu o expediție mai susținută, dar numai în legătură cu schimbul de publicații, nu și pentru vânzare. Înainte de fi terminată tipărirea volumului V - VI, luasem legătura cu binecunoscuta

editură "Paul Geuthner" din Paris și aceasta acceptase să se ocupe de difuzarea și vânzarea Daciei în strălătațe (în schimb unul comision destul de ridicat 30-40% din prețel de vânzare) și ni s-au trimis chiar cataloagele editurii, conținând și "reclama" pentru anuarul nostru. De aceea, pe coperta volumului V - VI, pe lângă indicația "București", Musée National des Antiquités, figurează și mențiunea "Commissionnaire Genaral-Libraire Orientaliste Paul Geuthner Paris".

Destul de curând după apariția acestui volum (1938) a izbucnit războiul și Franța, ocupată fiind, librăria pariziană nu mai avea posibilitatea să se ocupe de difuzarea Daciei; acesta a fost motivul pentru care am luat legătura cu editura "Walter de Gruyter"; mi s-a propus un contract destul de neconvenabil; 50% din prețul de vânzare drept comision și condiția ca "treptat-treptat anuarul nostru să apară numai în limba germană". Eram chiar pe front când am primit spre semnare acest contract și am șters cu două linii groase această condiție, așa încât Dacia a apărut ca și până atunci, în cea mai mare parte cu texte în limba franceză. În ceea ce privește comisionul, nu puteam discuta - dar împrejurarile au împiedicat, difuzarea volumului VII - VIII în condițiile convenite.

La începutul lunii martie 1942, un plutonier mi-a adus acasă un ordin de mobilizare, indicându-mi-se să mă prezint urgent la regimentul I Dorobanți din Craiova, unde fusesem "vârsat". De câta timp se începuse expedierea unor astfel de "ordine speciale" de mobilizare pentru trimiterea în linia I a frontului, și de aceea nu m-am mirat prea mult; m-am dus însă la prietenul meu Bădăuță, pe atunci secretar general la Ministerul Propagandei, rugându-l să intervină la șeful lui direct - Mihai Antonescu, vicepreședinte al Consiliului de miniștri și ministru al Propagandei, pe care-l cunoscusem din 1933 și, bineînțeles și în toamna lui 1940. După amiază am mers împreună cu Bădăuță la Președinția Consiliului și, după o lungă așteptare, am fost primiți de Mihai Antonescu; expunându-mi "păsul", el mi-a răspuns: "Fă și dumneata câteva luni la regiment și pe front și apoi aranjez eu lucrurile". Când i-am spus că am fost 4 luni pe front în 1941, s-a uitat câteva clipe la mine și mi-a răspuns: "Bine, să văd ce se poate face. Până atunci nu dormi acasă 2-3 nopți". Strașnică orânduire socială, când un vicepreședinte de consiliu, atât de puternic, te sfătuiește să nu dormi acasă pentru a nu fi înhățat de Comendulrea pieței!

Până la urmă lucrurile s-au aranjat și câteva luni mi-am văzut relativ liniștit de diferitele ocupații.

Spun relativ, pentru că - potrivit proverbului - un necaz nu vine niciodată singur. În cursul primăverii acelui an am fost informat că ministrul Ion Petrovici pregătește o nouă lege a învățământului superior și - probabil la îndemnul unuia sau altuia dintre cei "interesați" - voia să introducă în lege și unele dispoziții privind Muzeul Național de Antichități. În principiu n-ar fi fost rău ca muzeul să capete un nou statut legal - legea de reorganizare și funcționare a muzeului fusese redactată în 1882 sau în 1883 de Gr. Tocilescu și desigur nu mai corespundea; mi se părea însă firesc că ar fi trebuit să fie consultat și directorul Instituției. Am cerut deci - de 2-3 ori audiență la ministru, dar de fiecare dată mi s-a răspuns că este ocupat, până când, într-o dimineață am citit noua lege în ziar. Și într-adevăr, unul sau mai multe articole ale legii se refereau la Muzeul Național de Antichități; se prevedea că muzeul este în strânsă legătură cu Universitatea din București, și că directorul trebuie să fie unul dintre profesorii de specialitate de la Universitate (atunci erau trei: S. Lambrino, Th. Sauclic - Săveanu - venit de la Cernăuți - și I. Andrieșescu). Inițiativa nu putea veni de la Sauclic - Săveanu, ci de la unul dintre ceilalți doi, care s-au folosit de o "ranchiună" a ministrului (era să spun "a filosofului", dar mi se pare că "filosofii" n-ar trebui să se lase mânați de asemenea sentimente) împotriva mea, al cărei motiv îl voi menționa ceva mai jos. În orice caz, eu nefiind titular, prin această măsură abuzivă puteam fi scos de la direcția muzeului.

A trebuit să mă duc din nou cu Bădăuță la Mihai Antonescu, așteptându-l în holul unde stătea el de vorbă cu aceia pe care nu-l primea în propriul său birou. Când ne-a văzut,

a venit spre noi și m-a întrebat: "Ce s-a mai întâmplat?", crezând poate că este vorba tot de povestea cu ordinul special de mobilizare. Când i-am spus ce mă așteaptă, a exclamat: "Dar bine, domnule, legea asta a stat pe biroul meu două luni, de ce nu mi-ai spus nimic?" Iar eu l-am răspuns, în chip firesc, că nu aveam cum să știu ce legi se află pe masa sa de lucru. Mi-a cerut apoi să-i las a doua zi un memoriu, pentru a-l discuta în Consiliul de miniștri cu profesorul Petrovici, și chiar a doua zi dimineață i-am lăsat secretarului general al Președinției Consiliului de Miniștri, memoriul cerut, în care explicam situația.

Înainte de ora 3 după amiază, am plecat de la muzeu, dar când am ajuns acasă am aflat că fusesem chemat telefonic și de I.C. Petrescu, subsecretar de stat la Ministerul Învățământului, și de Alexandru Marcu, subsecretar de stat la Propagandă; amândoi îmi lăseseră vorbă să le telefonez urgent. Am telefonat lui I.C. Petrescu, iar acesta mi-a spus că ministrul Petrovici mă va primi în audiență a doua zi la ora 9 dimineață. Mihai Antonescu se ținuse de cuvânt, dar nu știam ce vrea Petrovici și mai ales ce se mai putea face. Tot în după amiaza aceea, cred, mi-a telefonat și fiul ministrului, Vladimir Petrovici, pe care-l cunoscusem cu câțiva ani înainte, spunându-mi că lucrurile "se vor aranja". I-am arătat că nu înțeleg pornirea lui tălcă-su împotriva mea, mai ales că în 1939 publicasem în "Convorbiri literare" o recenzie foarte favorabilă a cărții lui Amintiri de călătorie (cred că acesta era titlul exact), iar Vladimir Petrovici m-a sfătuit să aduc a doua zi și numărul respectiv din revistă.

La Ministerul Învățământului, în biroul șefului de cabinet, era și Vladimir Petrovici; mi-a luat fasciculul din mână și a intrat cu el în biroul ministrului. După puțin timp, am fost invitat în acel birou. Ministrul era acum singur și m-a primit în picioare. Era mai înalt decât mine, deși avea umerii puțin aduși; vocea lui nu mi-a fost niciodată simpatcă, deși recunosc că vorbea frumos, cu întorsături elegante de fraze. Ochii lui pătrunzători s-au uitat drept în ochii mei, subliniind parcă cele ce-mi spunea. Mi-a întins mâna și a început cu o frază al cărei rost i-am priceput abia mai târziu, vorbindu-mi despre "d-voastră care sunteți tineri și aveți viitorul înainte", etc. Până la urmă mi-a spus că va modifica articolele care mă nemulțumiseră, dar că va influența totuși un consiliu consultativ de conducere a muzeului, din care să facă parte cei trei profesori de istorie antică și arheologie de la Universitate; nu aveam de ce să încerc să discut această intenție, știind că asemenea consilii nu prea fac de obicei nimic (și, de fapt, nici măcar n-a avut prilejul să se întrunească vreodată, unii dintre membrii lui făcând în schimb parte din comisiile de examinare a candidaților la posturile științifice ce deveneau vacante la muzeu). Pe deasupra, tuturor celor de la muzeu ne convenea includerea noastră în legea învățământului superior, consfințindu-se în felul acesta echivalarea cu personalul didactic universitar (profesori, șefi de lucrări, asistenți).

Peste câteva zile au apărut în ziare unele modificări ale legii, una dintre ele precizând că "directorul Muzeului Național de Antichități va fi de preferință (sic!) unul dintre profesorii universitari de specialitate", iar în caz că el nu e profesor titular, va funcționa acel consiliu de care îmi vorbise ministrul. Mai târziu mi s-a spus că Andrieșescu își manifestase satisfacție pentru "restabilirea legăturilor dintre muzeu și Universitate", uitând pe semne că el singur renunțase la direcția muzeului.

Motivul ranchiunei lui Petrovici, pe care până la aceste împrejurări nici nu-l cunoscusem personal, mi l-am explicat peste puțin timp, când Radu Vulpe, profesor din 1939 la Iași, mi-a povestit o discuție avută cu el. Prezentându-i în semn de omagiu unele extrase din cele două volume ale Daciei publicate până la acea dată de mine, ministrul s-a interesat cine publică acum această revistă (deoarece nu-mi pusese numele pe copertă, alături de acela al fondatorului, Vasile Pârvan). Vulpe spunându-i că eu sunt noul director, Petrovici a avut o exclamație de nemulțumire și i-a amintit că a fost jignit de mine în legătură cu unele statui comandate de el și instalate la Iași (Xenopol și alți doi cârturari).

Iată cum se petrecuseră lucrurile:

În toamna lui 1940, cu prilejul organizării Salonului Oficial la sala Dalles, directorul de atunci al Direcției Artelor, poetul Dan Botta, a întocmit un referat arătând că în fața sălii

sunt expuse trei statui, comandate și executate fără legiului concurs; pentru a nu se crede că și ele fac parte din operele expuse la Salonul Oficial, Dan Botta, foarte indignat de acest lucru, propunea să se intervină la Academia Română (pe atunci proprietara sălii Dalles) pentru ridicarea statuiilor. M-a convins, el a redactat o adresă în acest sens și eu am semnat-o. Academia opunând o oarecare rezistență, Dan Botta a redactat o adresă și mai tare, semnată de data aceasta de ministru și în cele din urmă, Academia a depozitat statuile în spatele sălii Dalles.

Îată deci cât de principal era "filosoful" Petrovici când redacta legi pentru organizarea învățământului superior - voind să mă pedepsească pentru inițiativa mazăririi statuiilor - care nu-mi aparținea. Oricum ar fi fost, chiar dacă - în perspectiva celor mai bine de trei decenii cât au trecut de atunci - este probabil că indignarea lui Dan Botta depășea importanța prezenței celor trei statuii la Dalles, eu n-ar fi trebuit să mă las convins de argumentarea lui, iar această împrejurare n-ar fi trebuit să umbrească judecata lui Petrovici, care - de altfel - peste doi ani va reveni la atac, cu alt prilej.

Între timp, cred încă din 1941, prietenul Plopșor ne semnalase descoperirea multor vase admirabil decorate descoperite pe teritoriul localității Cârna (astăzi, 1981, Dunăreni, deși desigur numele vechi nu venea de la o femeie cârna, ci din slavul ciorna - care se referea la apele adânci, ce păreau negre, ale bălților!). La cererea mea, el cumpărase de la țărani, pentru muzeul nostru, un număr de vreo 40 de vase mari și mici, datând din epoca bronzului și aparținând marelui complex cultural al câmpurilor de urne Zuto Brdo-Gârla Mare. Am plecat la Craiova în iunie 1942 și de aici, împreună cu Plopșor și cu fiul lui cel mare, Dardu, am pornit în mașinuta lui ("Fiat-Polski") la Cârna, în sudul județului, lângă bălțile Dunării, să vedem ce necropolă se află acolo. Dar apele Dunării și ale bălților erau încă mari și nu se putea face săpături atunci. Am străbătut cu o barcă cel 2-3 kilometri pe luciul apelor, până la Grindul Tomii, niciodată inundat total, în malul căruia apele scoteau mereu la iveală cioburi și vase, adunate apoi de locuitorii satului. Unele urne erau folosite de ei drept vase pentru păstrat untura, altele pentru gaz și așa mai departe. Am mai cumpărat câteva vase pentru muzeu, rămânând înțeles că ne vom întoarce să începem săpăturile în luna august, când apele vor scădea și se va putea ajunge mai ușor la necropolă, unde de altfel am înțeles că Plopșor mai scormonise și el malul, cu câțiva ani înainte.

Plecând deci de la Cârna, ne-am hotărât să ne întoarcem în august și ne-am luat rămas bun de la preotul Barbu care ne găzduise, el fiind cel ce îi dăduse lui Plopșor prima știrte despre descoperirile din necropola preistorică din baltă.

Înainte însă de a ne întoarce la Cârna, în cursul lui iulie, Daicoviciu (căruia îi repartizasem un sfert de milion din fondurile muzeului nostru pentru săpăturile de la cetățile dacice din Munții Orăștiei) m-a invitat să facem împreună câteva drumuri arheologice prin Ardeal și Banat. Am plecat din București cu Grigore Florescu (bun prieten și el cu Daicoviciu), ne-am întâlnit cu el la Deva, de unde ne-am dus la Costești. Nu-mi amintesc însă dacă tot atunci am suit și la Grădiște Muncelului, amintirile acestor drumuri din 1942 la cetățile dacice împletindu-se cu cele din anul următor. Oricum, de la Costești ne-am dus la Sebeș și de acolo la Căpâlna, unde se dezveliseră zidurile unei alte cetăți dacice, continuând apoi drumul până la Alba Iulia, unde - în planul nostru inițial - trebuia să se termine călătoria și să ne întoarcem fiecare acasă. Dar aici, directorul muzeului, Ion Berciu (fratele lui D. Berciu), care a desfășurat o foarte frumoasă activitate în orașul Unirii, ne-a invitat seara la Țelna, la 7 km de Alba Iulia, la casa socrului său, învățător pensionar. S-a petrecut bine, cu vinuri alese din regiune; pe la miezul nopții, ca să ne mai răcorim, unul dintre comenși, băiatul lui Pop de Băsești (sau a lui Cicio Pop?), ne-a propus să facem o vizită nocturnă prin pivnițele proprietății sale (avea vii de bună calitate chiar acolo, și o casă destul de frumoasă). Pivnițele erau în formă de potcoavă cu unghiuri drepte, având cred cel puțin 200 m lungime și fiind pline cu butoaie uriașe, cum nu mai văzusem, o instalație cu adevărat impresionantă. La întoarcere la casa socrului lui Berciu, socotind că tot ce-i prea mult nu-i sănătos, eu m-

am culcat, dar ceilalți au continuat petrecerea încă vreo trei ceasuri. Lui Grigore îi plăceau vinurile bune și nici Daicoviciu nu le disprețuia.

Dimineața ne-am întors la Alba Iulia; aici, și la sugestia lui Daicoviciu, ne-am hotărât să continuăm toți trei călătoria până la Mehadia, unde unul dintre asistenții lui de atunci - Mihail Macrea, devenit mai târziu profesor universitar la Cluj, și, din păcate, mort mult prea tânăr - conducea săpăturile la castrul roman de pe malul Mehadii.

Florescu, dornic să-i arate prietenului Daicoviciu ce frumos lucrase el la Capidava, a pledat tot drumul ca, după Mehadia, să ne ducem - prin Turnu Severin și București - la Capidava. În timpul discuțiilor de la castrul de la Mehadia, Daicoviciu s-a decis să-l asculte și am plecat spre Turnu Severin. Trenul ajungea acolo pe la două noaptea, iar problema unei camere la oricare hotel din acest oraș fiind pe atunci destul de spinoasă, am preferat să nu ne mai oprim până la București. De aici, după o noapte de odihnă, am plecat la Cernavodă. Grigore a tocmit o barcă cu motor, am coborât cu ea Dunărea de-a lungul celor vreo 20 km până la Capidava, Daicoviciu povestind ca de obicei tot felul de anecdote și proorocind hotărât înfrângerea Germaniei.

La cetate a avut loc o discuție destul de aprigă între Grigore și Daicoviciu; primul începuse să degajeze întăritura târzie dintr-unul din colțurile cetății, dorind să dezvelească - nivel cu nivel - interiorul întregii cetăți, iar celălalt îl îndemna insistent să facă mai întâi o secțiune până la stâncă, spre a-și da seama de succesiunea straturilor, și numai după aceea să treacă la dezvelirea treptată a acestora. Nu știu cum a rezolvat, ulterior, Florescu această problemă, deoarece până la data când scriu aceste rânduri n-am mai fost la Capidava, dar știu că tocmai acum se face mare zarvă (nejustificată, după părerea mea) pentru că la Histria, tânărul coleg Al. Suceveanu a încercat un asemenea sondaj.

Tot în vara lui 1942, am fost cu Hortansa la Piatra Neamț să facem împreună săpături în stațiunea cuceriană de la Văleni, pe malul drept al Bistriței. În vechime, locul fusese desigur o insulă, dar acum este o peninsulă, plantată cu o livadă și diferite cereale. În secolul trecut tot aici, Gh. Asachi instalase o fabrică de hrtie. Din păcate, n-am putut face o săpătură mai amplă din cauza unor suprafețe libere mai mari și a prezenței unor gropi săpate în zona aceea. Observațiile făcute și principalele materiale obținute atunci au fost publicate în 1951 de Hortansa într-un număr din SCIV. Notă X

Și la această săpătură ne-a ajutat cu devotament Simion Barta, care s-a instalat chiar insat. Venea cu lucrătorii la șantier când ne vedea pe noi sosind de la Piatra, după ce treceam prin curtea fabricii de cherestea de pe malul stâng al Bistriței și de acolo pe un podeț, folosit de obicei numai de lucrătorii fabricii.

X/ Notă 1979. Acum câțiva ani St. Cucoș, directorul de atunci al muzeului din Piatra, a reluat săpăturile de la Văleni, Hortansa renunțând să mai continue lucrul acolo, și - într-o zonă acoperită în 1942 de recolte - a dezvelit resturile câtorva locuințe, descoperind materiale foarte interesante.

La începutul lui august 1942, plecând seara cu trenul din București la Craiova - Simion Barta plecase cu o zi mai înainte - am continuat drumul cu Plopșor și cu unul dintre băieții lui, firește tot cu mașinuța lui neobosită, și am poposit la Cirna. Ca peste tot în satele noastre era și aici (și mai este încă) o mare problemă să găsești pe cineva care să-ți gătească, dar la data aceea nu eram silit să țin regim, așa încât ne puteam descurca mai ușor. Eu stăteam la o gazdă care avea, în colțul străzii principale, și o prăvălie, Simion locuia peste drum unde luam amândoi și masa), iar Plopșor pe unde apuca, deoarece era mai mult pe drumuri și acasă, tot din cauza recoltei.

Nu ne-am întors direct la Craiova, ci am făcut o perieghездă de-a lungul malului nordic al bălților, identificând și prin insulele și grindurile acestora multe așezări preistorice și adunând materiale variate. Cele mai multe dintre acestea au rămas la muzeul din Craiova și s-au răvășit imediat după război. Cercetările acestea constituiau însă prologul unor ample perieghездe și săpături pe care ne hotărâsem să le întreprindem câțiva ani la rând, pentru a

“bute” kilometru cu kilometru Oltenia, începând de la Dunăre, în vederea unei cuprinzătoare lucrări despre preistoria Olteniei. Precum se știe, Ploșcor era oltean get-beget, iar eu eram pe jumătate oltean, tatăl meu fiind născut în comuna Busu din județul Mehedinți (sau Dolj?), la baza hotărârii noastre fiind deci și un pic de “regionalism”, ceea ce mi se pare ca destul de firesc.

Ca atâtea alte planuri pe care și le fac oamenii, nici acesta n-a putut fi dus la îndeplinire. Totuși în 1942, 1943 și în parte și în 1944 am străbătut împreună toată zona bălților Dunării, de la Dăbuleni (în fostul județ Romanați) și până la Ostrovul Mare (în județul Mehedinți), făcând și sondaje și identificând zeci de puncte arheologice. De la un sat la altul mergeam cu mașinuța lui Ploșcor, cumpărată de el în 1939 de la un refugiat polonez. Bălțile le cutreieram în bărci, iar pe unde nu erau nici drumuri bune de mașină, nici bălți, mergeam pe pedes. De fapt, intram cu mașina și prin locuri imposibile, împotmolindu-ne mereu și punând umărul să oscoatem din băltoace, iar alteori imbrâncând-o într-o adevărată mantie albă de praf, de care nici noi, în mașină, nu eram scutiți. Conducea când Ploșcor, când unul dintre băieții lui, care ne însoțeau cu schimbul, mergând așa aproape din zori până înspre înnoptat, să vedem și să găsim cât mai multe lucruri și cioburi. Aceste luni petrecute cu Ploșcor în 1942 și 1943 - și în parte și în 1944 - în sudul Olteniei au fost printre cele mai plăcute din întreaga mea activitate arheologică și, în orice caz, cele mai plăcute de până atunci.

La surprizele prilejuite de varietatea locurilor străbătute, de frumusețea și interesul descoperirilor, se adăugau și acelea pricinuite de faptul că Ploșcor cunoștea și era cunoscut, în special în județul Dolj și în județele vecine, de mii de oameni. La tot pasul oprea mașina să dea binețe cuiva și să mai schimbe o vorbă. În fiecare sat găseam numaidecât loc de popas, cu masă îmbelșugată (și nelipsite țuici) și cameră bună pentru noapte; pretutindeni eram primiți cu bucurie și abia eram lăsați să plecăm. Ploșcor făcuse și politică, fiind cunoscut și prețuit de toată lumea, cu toate că, în general, era destul de bătaios. Ba uneori oprea mașina să mai schimbe câteva cuvinte cu vreun “bulibașa”, chiar pe limba acestuia, fiindcă Ploșcor învățase să vorbească și țigănește. În satul lui erau foarte mulți “romi” și toate muncile agricole de pe moșia părintească le făcea cu ei, de la aceștia învățând să vorbească bine limba lor. Probabil însă că tot de la ei învățase să vorbească foarte “pe șleau”, obicei pe care nu l-am înțeles niciodată și, din păcate, foarte răspândit.

Când cineva l-a întrebat, o dată de ce își strică mașina pe toate coclaurile colindate împreună cu mine, i-a răspuns că își plătește o poliță, pentru o vorbă bună spusă de mine unui prieten ca să i se legalizeze actul de cumpărare a mașinii fără prea multe dificultăți. Fără mașină, însă n-am fi putut străbate sutele de kilometri cercetați în anii 1942 - 1944.

Trebuie să spun totuși că doamna Ploșcor, o femeie deosebit de simpatcă și o gospodină desăvârșită, nu prea vedea cu ochi buni faptul căii “răpeam” mereu soțul de acasă, de la “țară”, tocmai în toatul muncilor agricole de vară. Mă găzduia totuși împărătește întotdeauna și, dacă eu aș fi fost un mândăcios și un mare amator de vinuri, desigur că aș fi stat mai mult în satul Ploșcor, sau la Craiova, și în felul acesta n-ar mai fi avut de suferit gospodăria...

Am început săpăturile la Cîrna la 9 august, cu o echipă de 8 - 10 flăcăi din sat - cea mai rea echipă cu care am lucrat vreodată, în cele cinci decenii de activitate arheologică pe teren. Toată ziua se certau, înjurăturile se țineau lanț, iar întregul vocabular era înțesat cu cele mal triviale cuvinte, aruncate fără nici o legatură cu restul frazelor, multe dintre ele nemalauzite de mine nici până atunci, nici după aceea, cu excepția celorlalte veri când am lucrat în sudul Olteniei! M-am întrebat ce păcatele “pășteau” acolo învățătorii și preotul satului, efectul “educativ” al prezenței lor dovedindu-se a fi cu totul inexistent.

După o săptămână, exasperat de lenea și scandalurile lor am renunțat la ei; ne-am dus duminică în satul vecin, Plosca, am angajat alți lucrători, oameni în toată firea și - în celelalte două săptămâni cât am continuat săpăturile - s-a lucrat cum trebuia. Singurul ce lucrase și

Înainte era un tânăr puțin schiop (în 1955, când am revenit la Cîrna, l-am găsit secretar al organizației). Era un om liniștit și, pe lângă munca de pe șantier, ne făcea marele serviciu de a se scula înainte de ivirea zorilor și ne păstra barca cu care să trecem și al doilea braț al lacului. Într-adevăr, fiind vara, apele bălților scazușeră și lacul Cîrna era aproape cu totul secat de Balta Nasta (pe malul de sud al căreia era necropola) de o limbă de pământ lată de vreun kilometru. După ce traversam lacul Cîrna cu o barcă luată la marginea satului și străbăteam pe jos limba de pământ, aveam nevoie de o altă barcă pentru a ajunge pe malul de nord al Bălții Nasta. Dar, când ajungeam noi la malul de nord al acestei bălți, bărcile legate în ajun aici fuseseră folosite de alți călători, mai "matinali" ca noi și, firește, lăsate pe celălalt mal. Câteva zile, câte unul dintre flăcăii mai curași se dezbracă și trecea prin apă nu prea adâncă să ne aducă o barcă, dar vremea - și desigur și apa - începuse să se răcească și a trebuit să renunțăm la aceasta soluție. Ba chiar, într-una din zile (înainte de a rezolva problema cu tânărul care se scula cu noaptea în cap și ne păstra o barcă), nici unul dintre băieți nu mai voia să intre în apă, așa că, am fost nevoiți să o luăm înapoi spre sat; la malul apei ne-am întâlnit însă cu preotul Barba, care i-a dojenit pe băieți. Drept urmare, unul dintre flăcăi a promis că va traversa el lacul în fiecare dimineață să ne aducă o barcă, și astfel am putut ajunge la șantier. Masa de prânz o luam, firește, chiar acolo, mâncând în fiecare zi ouă fierte și păsări fripte, eu înghițind zilnic și câteva pastile împotriva malariei, în special seara roșiurile de țăncari fiind mai numeroase și mai agresive chiar decât acelea pe care le cunoscusem la Histria, unde sunt o adevărată pacoste.

Plopșor a stat mai puțin, săpând lângă sat, pe malul lacului, unde a descoperit câteva bordeie feudale, iar eu - ajutat de Simion, am săpat la necropolă trei săptămâni încheiate, zi de zi, descoperind în acel an 26 de morminte de incinerare și câteva vase izolate. Fără îndoială că săparea unei necropole, și mai ales a uneia de incinerare, cu inventar ceramic bogat, este pentru un arheolog una dintre cele mai plăcute activități de teren. Dar când ai și norocul să fie vorba de o necropolă a splendidei culturi Gârla-Cîrna (cum am socotit justificat să-i spun acestei culturi, în 1956, după epuizarea necropolei, deoarece de la Gârla Mare nu se cunosc decât câteva cioburi), satisfacția sporește... În proporție geometrică.

De îndată ce se ivea capacul sau partea superioară a unei urne, spuneam lucrătorilor să continue lucrul la o oarecare distanță, iar noi, cu cuțitașele (încă nu aveam spacluri) curățam de zor urna și celelalte vase, până ajungeam aproape la baza ei. Este ușor de înțeles ce emoție aveam în clipa când se ivea capacul unei urne și "șpăcluim" - cu suflul la gură - cum se spune - să vadă ce mai conține mormântul.

Deseneam apoi în carnet mormântul așa cum se afla, înainte de a-l demonta (pe atunci nu aveam aparat de fotografiat, dar Dardu Plopșor venea destul de des și a făcut câteva fotografii foarte reușite). Când am degajat primul mormânt din cele ce conțineau și câte o statueta (prima găsită în situ din excepționala colecție pe care a dat-o această necropolă, în fapt cea mai frumoasă colecție similară din necropolele acestei culturi), de sub capacul urnei nu ieșea decât jumătatea ei inferioară și nu ne puteam da seama ce fel de... vas putea fi acesta, așezat cu gura în jos, rochia clopot confundându-se cu gura unui vâscior. Abia după ce am curățat și degajat mai mult "mormântul", mi-am dat seama, încântat, că acest presupus vâscior era o statueta, deosebit de bogat decorată. Este chiar statueta despre care - de câțiva ani încoace (cam de prin 1975) - o tânără imposteră susține că... a citit nu știu ce înmuri închinată unei zeițe, căci detaliile decorului n-ar fi, după ea, decât literele unor cuvinte. În aceeași campanie am mai găsit încă două statuete întregi de același tip; împreună cu aceea achiziționată cu un an înainte de Plopșor, o dată cu vasele despre care am amintit, m-am întors la București cu patru statuete minunate.

Când le-am despachetat în cancelaria Muzeului nostru și le-am așezat "în picioare" pe birou, toți colegii au scos exclamații de admirație. Numai Nestor, ca să-și arate marea "știință", a întrebat cu suficiență: "Știi dumneata ce ai aicea? - la care i-am răspuns prompt: "Nu, deloc, aștept să-mi spui dumneata!" Ca și cum eu n-aș fi putut vedea chiar din clipa

descoperirii lor ce piese excepționale găisem, atât din punct de vedere artistic cât și din punct de vedere științific. De altfel, chiar multe dintre urnele și celelalte vase ale inventarelor funerare descoperite - și în special capacele - străchini și unele căni - erau splendid decorate și încrustate cu alb, recolta noastră fiind astfel foarte prețioasă. Ea justifica întru totul eforturile făcute și compensa condițiile grele de lucru și... înepăturile țăntărilor.

Am făcut atunci și un sondaj pe Măgura Tomii, aflată destul de aproape de necropolă, descoperind cel mai vechi mormânt de incinerare din țara noastră (aparținând culturii Coșofeni). În ceea ce privește necropola din epoca bronzului, în 1942 i-am putut preciza limitele spre est și vest, limita de nord fiind indicată chiar de malul bălții. E adevărat că, la început, am mai săpat și spre sud - se cam terminaseră fondurile - dar, bănuind că necropolă se mai întinde și în această direcție, am revenit în 1955 și am mai descoperit cam optzeci de morminte, iar în 1956 am "epuizat" cu adevărat tot ceea ce se mai păstrase din această excepțională necropolă, dezvelind în total 116 morminte. Zilele se scurgeau într-o activitate febrilă, în 1942, fiind ajutat numai de Simion (de foarte mare folos la împachetarea vaselor); trebuia să mă împart uneori în două- trei locuri odată și, cu toată arșița soarelui și cu toate atacurile țăntărilor, când se apropia ora întoarcerii în sat, ne simțeam răsplătiți pentru eforturile depuse. În preajma noastră pescarii aruncau zi de zi navele, trăgându-le apoi la mal încărcate de pești; pe cer - spre sfârșitul lui august - berzele făceau repetiții pentru zborul de plecare, în formațiile unghiulare specifice. La venire și la plecare, "călătoriile" cu barca erau odihnitoare, privirile noastre cuprinzând până departe întinderea apelor și pădurile din baltă, iar starea noastră de spirit era acum cum nu se poate mai bună.

Nu e mai puțin adevărat, însă, că Simion avea o frică innăscută de apă, temându-se în permanență că se răstoarnă barca. Lucrătorii noștri simșiseră această slăbiciune ei, când ne aflam chiar în mijlocul lacului, începeau să lege barca, mai- mai să intre apa în ea, până ce chiotele de spaimă și apostrofele lui Simion mă determinau să intervin și să spun lucrătorilor să înceteze.

În fiecare zi făceam, la prânz, câte o baie deși - din pricina nămolului de la mal - trebuia să mă duc cu barca mai în larg și de acolo să intru în apă. Suitul în barcă devenea însă o adevărată problemă, deoarece - când mă apucam cu mâinile de marginea ei - barca se apleca foarte tare, fiind gata- gata să se răstoarne. Baia răcoritoare (la care Simion nu s-a încumetat niciodată!) era însă într-adevăr binefăcătoare, în cursul unei activități de opt ore de lucru pe arșița unui soare nemilos de august.

În cele trei săptămâni cât am stat atunci la Cârna, o singură dată Simion a făcut o boacănă, într-o duminică trăgând "la măsea" cam multe țuici și împleticindu-se; după ce l-am certat și n-am vorbit cu el trei zile (nici măcar la cină, când stăteam față în față la aceeași masă, am socotit că l-am pedepsit destul, iar el nu a mai repetat greșeala decât peste un an, în timpul săpăturilor noastre de la Rast.

Fiindcă am vorbit de Rast, este locul să amintesc că, într-o seară, la Cârna, în timp ce luam cina și cu Plopșor, un locuitor din Rast, aflat în trecere și aflând că umblăm după... cioburi, ne-a spus că în satul lui s-a descoperit o "păpușă neagră de piatră" și ne-a promis că ne-o aduce. Și, într-adevăr, peste câteva zile, ne-a adus o statueta fragmentară, dar de lut ars, uu de piatră; era cenușie - negricioasă, având decor meandric incizat pe corp. Ne-a povestit că s-ar fi descoperit pe malul Dunării, unde apele au scos la mal - în timpul "zăporului" și inundației din luna februarie a celui an - puzderie de oale sparte și de pietre. Chiar dacă n-ar fi fost vorba decât de descoperirea statuietei, noi tot ne-am fi dus să facem o cercetare la fața locului, dar - după această informație promițătoare - în duminică următoare ne-am grăbit să pornim cu mașinuța la Rast și de acolo "în baltă", unde ni se spusese că se găsiseră cioburile cu pricina.

Ajunși la locul indicat, nici nu ne venea să ne credem ochilor ce vedeam pe malul Gârlei Tîlfaului și în special la "coada" gârlei, pe o suprafață de multe sute (poate chiar mii) de metri pătrați, se afla un strat gros de cioburi și de pietre de râu, în mijlocul cărora cantonierul

din sat instalase câteva ciururi, alegând astfel cioburile și pietrele mai mari, pentru a le folosi la "pietruit" șoseaua (se știe că în sudul Olteniei nu există piatră, iar serviciul județean al drumurilor nu se prea grăbea să-i trimită piatră). Cantonierul găsisse și vase întregi și chiar statuete - unele se aflau lângă unul dintre ciururi, altele la el acasă și altele la fratele lui, cantonier și el în comuna vecină, Ghidici.

Ne-am dus desigur la el acasă și ne-a dat vreo douăzeci de statuete fragmentare și câteva vase. Printre statuete se afla și un fragment de statuță zoomorfă de aragonit, pe care Ploșor l-a aruncat cât colo, crezând că provine de la vreo călămară modernă.

Am ridicat-o, m-am uitat cu atenție la ea și am pus-o în buzunar, amintindu-mi că văzusem unele piese similare ilustrate într-unul din volumele arheologului iugoslav M.M. Vasic despre săpăturile de la Vinca; și nu m-am înșelat; într-adevăr, asemenea statuete - capete schematizate de animale (câini?) - sunt frecvente în cultura Vinca, iar fragmentul contraversat aparținea unei asemenea piese.

Încercând toată "recolta" în mașină, m-am pornit spre Ghidici, de unde am luat câteva zeci de statuete și mai puține vase. Toate acestea, împreună cu ceea ce văzusem în profilul malului Gârlei Tîfăruului, ne-au determinat să plănuim să întreprindem aici săpături, plan pe care l-am realizat, după cum se va vedea mai jos.

După încheierea săpăturilor de la Cârna, spre sfârșitul lui august, am poposit două zile în satul Seaca de Câmpie, unde am sapat două movile. Între acest sat și Măceșu - adică pe câțiva zeci de kilometri în lung și câțiva kilometri în lat - sunt presărate sute de movile, unele mai mici, dar altele cu adevărat impresionante prin dimensiunile lor, noi fiind în chip firesc dornici să aflăm din ce epocă datează. Totuși, banii fiind spre sfârșite, am ales două movile mici din marginea satului Seaca de Câmpie, deschizând în fiecare câte o casetă mare, în mijloc. În amândouă movilele am descoperit câte două morminte, unul mai vechi (peste care fusese ridicată movila), și altul secundar, mai târziu; mormintele erau de înhumatie, scheletele fiind pe spate, dar chircite și cu genunchii ridicați în sus. Lângă mormântul nr2. din movila 1 se afla un fund de ulcică cu un bulgăre de ocră roșu, indicându-ne că movilele aveau din perioada de tranziție de la sfârșitul eneoliticului spre începutul Epocii bronzului. Din păcate, în afară de aceste două movile, n-am mai avut posibilitatea să săpăm decât alte două, în 1950, lângă Rast; ele au confirmat însă încadrarea cronologică a celor de la Seaca și a întregii mari necropole din care făceau parte; din păcate, de atunci problema tumurilor numeroși din unele regiuni ale țării noastre a fost aproape total lăsată în părăsire, fapt justificat într-o oarecare măsură, deoarece săparea unei movile mari cere timp și mai ales mulți bani.

La Seaca de Câmpie am fost găzduiți la conacul proprietarului de atunci - un anume Florescu - gras și mîncăcios; ne-a ospătat și pe noi din plin, povestindu-ne cum familia se asusese în pivnița cu gratii la ferestre, în timpul războaielor din 1907, ei fiind gata - gata să plătească cu viața nemiloasă exploatare. Felul cum trăia el în 1942 - în plin război, când lumea suferea de atâtea lipsuri - era o mare sfidare. De ce n-or fi înțeles niciodată unii oameni că toate aceste abuzuri au un soroc și se răzbuună crunt?!

Deoarece în primăvara anului 1938, prefectura județului Arad trimisese muzeului un vas de lut conținând câteva mici obiecte de aur, făcând parte dintr-un colier, descoperite în satul Rovine. În 1943 am profitat de faptul că în același an, Dorin începuse săpături în vestitatea așezare Pecica, din apropiere și ne-am dus acolo, fără a reuși totuși să aflăm detalii suplimentare asupra locului și condițiilor de descoperire a micului tezaur. De aceea n-am putut afla dacă micul tezaur provenea chiar din așezarea din Europa bronzului de lângă sat, dar l-am publicat și l-am dat corect (în special pe baza vasului) în perioada mijlocie a epocii bronzului (respectiv, după cronologia Reinecke, în perioada B).

Toată toamna anului 1942 am lucrat de zor la sistematizarea materialelor ilustrative pentru planșele lucrării preotului Matasă despre săpăturile sale de la Frumusica și totodată

am început studiarea - în vederea publicării lor în Dacia - a materialelor rezultate din cele trei scurte campanii de săpături de la Traian. Adunam încă de atunci manuscrisele pentru un nou volum dublu din Dacia. În ceea ce privește Frumușica, textul era prea lung și planșele (peste 100) prea multe pentru a putea fi publicate în Dacia, așa încât doream să le revăd, spre a le tipări într-un volum din "Biblioteca Muzeului Național de Antichități," pe care o inițiam chiar în anul acela cu un volum al lui Grigore Florescu, intitulat I Monumenti funerari romani della Dacia inferiore.

Este adevărat că textul părintelui Matasă (el a murit acum două zile la Piatra Neamț, în vârstă de peste 92 de ani, după o viață în care a realizat, într-adevăr, un lucru demn de toată lauda - Muzeul de Arheologie din Piatra) avea multe lipsuri și conținea și afirmații de-a dreptul absurde (nega orice legătură între fazele Cucuteni A, A-B și B, adoptând astfel o părere a lui I. Nestor). Dar materialele erau foarte importante și doream să le public în colecția amintită. Din păcate, însă, după ce făcusem o bună parte din munca de sistematizare, anumite împrejurări de la începutul lui 1943 (despre care voi aminti pe scurt ceva mai departe) m-au împiedicat să termin această muncă iar autorul, temându-se că noi vom întârzia prea mult, i-a dat lucrarea lui C.C. Ciurescu, care, a publicat-o în 1946.

În cursul aceluiași an, 1942 (sau avenal în cursul verii următoare, dar data precisă nu are prea mare importanță și poate fu controlată în dosarele muzeului), au fost aduse la muzeul nostru, de la Odesa, foarte multe vase grecești - unele pentru a fi "păstrate la adăpost de riscurile războiului", dar altele cu intenția de a fi încorporate colecțiilor noastre, împreună cu alte piese arheologice de la același muzeu. Unele dintre ele proveneau din provincia dintre Prut și Nistru, putând exista astfel o anumită justificare pentru aducerea lor la București, dar celelalte - și în special vasele grecești descoperite lângă Odesa - nu avea ce căuta la noi. Așa hotărâse însă administrația instalată de Antonescu la Odesa, iar cei mobilizați la "Comisia de recuperare" de acolo trebuiseră să execute, ca militarii, ordinul primit.

Pentru a putea păstra aceste colecții în condiții optime, am cerut și obținut fondurile necesare (cred 100.000 lei). S-au executat două mari vitrine (numite apoi "mamuzii", de către personalul muzeului, fiind într-adevăr mari, dar în același timp și foarte bune). În aceste vitrine, instalate în cele două săli mari de la parterul muzeului, am expus majoritatea vaselor grecești. Era într-adevăr o colecție foarte frumoasă și, pentru a o salva de la bombardamentele aeriene, atunci când ne-am evacuat, în 1944, la Deva, am luat-o cu noi. În felul acesta - când mai târziu s-a procedat la restituirea "capturilor" - au putut fi redată, în cea mai bună stare și fără nici o lipsă, toate piesele aduse de la Odesa.

La stăruințele prietenului Grigore Florescu, tot în acel an l-am numit secretar al muzeului pe un fost elev al lui, Expectatus Bujor; din păcate acesta n-a prea lucrat efectiv în anii aceia, fiind mereu mobilizat; atunci s-a și îmbolnăvit destul de serios de piept.

În toamnă - dacă nu chiar în primăvara precedentă - obținusem crearea unui post de asistent la muzeu și fusese ocupat prin concurs ținut după toate prevederile legii Învățământului superior, de Mircea Petrescu - Dimbovița, tânăr pasionat de arheologie; pe atunci mi s-a părut puțin cam imprăștiat, dar era foarte harnic. Fusese elevul lui Andriesescu la Universitate - și chiar "asistent onorific" al acestuia - și discipol pe șantier al lui Nestor, la Monteoru.

Din comisia pentru concurs au făcut parte profesorul Th. Sauciuc - Săveanu (președinte) și Andrieșescu și eu (membrii). Felul oarecum nesistematic în care răspundea Petrescu - Dimbovița la întrebări l-a cam nemulțumit pe profesorul Sauciuc - Săveanu, și el n-a vrut să-i dea mai mult de 18 (notă pe care i-am dat-o și eu), dar Andrieșescu i-a dat 19, spunând că are mare încredere în elevul său, iar acesta a dovedit că o merită prin toată activitatea lui. După, sau puțin înaintea concursului, într-o discuție avută cu Nestor în cancelaria mea, am înțeles că el voia să-l considere pe Dimbovița ca propriul sau asistent și i-am spus: "Să fim înțeleși, Dimbovița va fi asistentul muzeului, nu al dumitale personal".

S-a uitat mirat la mine, n-a răspuns nimic și a plecat supărat.

Cu prilejul acestui concurs, Andrieșescu pășea pentru prima oară, după mal bine de 7 ani, în muzeu. Intrând în sălile de la parter, s-a uitat surprins la vitrine (unele erau luminate electric în interior) și n-a putut să-și stăpânească o exclamație de apreciere favorabilă și chiar de mulțumire. Iar după concurs, am oferit comisiei și colegilor o mică "tratație", cu acest prilej arătând oaspeților cele patru statuete de la Cârna și stărnindu-le admirația.

Credeam în felul acesta că Andrieșescu va relua colaborarea cu muzeul și în primul rând cu Dacia, mai ales că știa foarte bine că nici unul dintre noi nu avea vreo vină când el lă dăduse demisia în 1935. Metaxa susținea însă, și atunci, și a repetat și cu alte prilejuri, că Andrieșescu se aștepta ca noi să facem un gest de solidarizare cu el și să ne dăm toți demisia; nu cred însă că s-a putut gândi la acest gest din partea noastră; el era profesor universitar, iar noi nu aveam alt post științific decât acela de la muzeu; chiar dacă am fi vrut, nu puteam urma gestul lui.

În toamna aceea - sau ceva mai târziu - doamna Vulpe, numită profesoară la Școala de Belle Arte de la Iași - unde Radu era profesor universitar din 1939 - și-a dat demisia de la Muzeu. Am cerut ministerului numirea lui Gheorghe Ștefan în acest post; din 1939 el era asistent la epigrafia greacă, la catedra lui Scarlat Lambrino de la Universitate, și astfel numirea s-a aprobat fără concurs, deoarece el își luase doctoratul încă de mulți ani, fiind asistent definitiv și întrunind astfel condițiile spre a fi numit director șef de lucrări. Și-a păstrat însă și postul de asistent la Universitate. Tot cam atunci am reușit să obținem încă un post de șef de lucrări. La concurs s-a prezentat Dumitru Tudor, în fața aceleiași comisii numită mai înainte pentru concursul lui Dîmbovița. La proba practică - s-a cerut să ne arate criteriile și modalitățile inventariilor obiectivelor de muzeu - Tudor ocolea mereu răspunsul corect, deși evident că știa despre ce este vorba, iar în cele din urmă comisia i-a dat nota minimă (18), fiind numit șef de lucrări. Până atunci fusese profesor și apoi director la liceul "Mihai Viteazu" din București, dar publicase un număr mare de lucrări. Dintre acestea, una trata problema Malvei și intrase într-o polemică cu Daicoviciu; în cele din urmă acesta i-a dat o replică foarte dură, în genul lui obișnuit. În timpul concursului, profesorul Sauculuc - Săveanu i-a cerut lui Tudor să-și exprime punctul de vedere în problema care-l supărase pe Daicoviciu, dând loc la o discuție destul de lungă. Nostim este că până astăzi (noiembrie 1971), cei doi combatanți au rămas fiecare la punctul lor de vedere: unul aducând în discuție noi descoperiri, iar altul noi argumente. Chiar acum câteva zile, Tudor, mi-a spus că o nouă descoperire epigrafică din Africa îi dădea lui dreptate, după ce acum un an sau doi o altă descoperire din Spania ar fi dovedit același lucru. Mi-e greu să spun cine are dreptate, nefiind specialist în problemele Daciei romane și ale imperiului, dar înclin să cred că datele existente ar fi de partea tezei lui Tudor. Oricum, atunci Daicoviciu s-a cam supărat pe noi "cei de la muzeu" că l-am promovat pe Tudor și mi-a trimis o scrisoare destul de acră, cu câteva ironii usturătoare.

La începutul lui 1943, am primit un nou ordin de mobilizare și de prezentare urgentă la Regimentul 1 Dorobanți, din Craiova, spre a fi trimis pe front. Încercările de a-l anula și pe acesta au eșuat și astfel m-am dus la Craiova, nedorind să fiu dat dezertor. Acolo am făcut apel la Plopșor să-i ceară comandantului părții sedentare a regimentului să nu mă trimită imediat pe linia întâi, eu fiind cu totul neinstruit. De altfel, la București mi se promisese că se vor face demersurile necesare pentru anularea "ordinului special". Nu s-a schimbat însă nimic, iar eu am fost încadrat în compania 15 "de reabilitare", cu hoții de drept comun, dar și cu alți intelectuali, fiind duși de vreo două ori la exercițiile de trageri cu arma, chipurile să știm cum să-i împușcăm pe dușmani. Am dormit câteva nopți în cancelaria companiei, împreună cu furierii; constatând că mă umplusem de păduchi, m-am "descazarmat" pe cont propriu, închiriind o cameră pe o uliță de lângă regiment (ieșeam și intram în curtea regimentului printr-o spărtură a gardului). Iar mâncarea fiind de cele mai multe ori cu totul nepotrivită (ca să nu spun altfel), luam masa - cu unul sau altul dintre tovarășii de la

“reabilitare” - la o cârcimă din imediata apropiere; mai întotdeauna ouă și diferite salamuri prăjite - nefiind astfel de mirare că mai târziu am suferit consecințele acestui “regim”.

În dimineața zilei de 24 ianuarie trebuia să fim toți echipați pentru front și să fim trimiși cât de curând drept “carne de tun”. M-am dus în clădirea principală a regimentului, rugându-l pe planton să comunice maiorului Mărășescu, comandantul părții sedentare, că-l rog să mă primescă; plantonul mi-a spus să aștept, înăuntru fiind chiar locotenentul (de rezervă) comandant al companiei noastre. Când a ieșit el și eu voiam să intru în biroul maiorului, locotenentul m-a întrebat ce vreau și mi-a spus cu un ton foarte liniștit; “Lasă asta, vino cu mine”. Cu toate insistențele mele, nu m-a lăsat să intru și, ieșind în curte, mi-a spus: “A venit ordin de la divizie să nu mai plece nimeni spre front și n-ai ce să mai vorbești cu maiorul”.

Se întâmplase dezastrul de la Cotul Donului și probabil numai datorită acestui fapt am scapat cu viață.

Lunile următoare - până la demobilizare (pe la începutul lui mai) - au trecut fără apăsare imediată a primejdiei de a fi “reabilitați” prin trimiterea pe front în linia întâi, dar cu toate neplăcerile inerente - la vârsta mea - vieții în cazarmă, chiar dacă în fapt noi ne descazarmasem clandestin... Noul comandant al companiei, un tânăr sublocotenent activ venit de la regimentul de gardă din București, fără să fie un om rău, era militáros nevoie mare și se purta cu noi, oameni cu mult mai în vârstă decât el (ca să nu mai vorbesc de situația din “civile”) ca și cum am fi fost niște tineri recruți, tutuindu-ne și bruscându-ne.

Duminicile le petrecem în familia lui Plopșor sau la un doctor (al cărui nume îmi scapă), prieten bun al lui; uneori ne reținea seara la masă. În primăvară am fost mutați de la cazarma regimentului la unele barăci din lunca Jiului, unde viața era mai plăcută, fiind mai mult în natură - deși bineînțeles curând ne-am “descazarmat” și aici, închirind împreună cu alți trei tovarăși de suferință o cameră în mahalaua - sat vecină.

Pe când ne aflam aici, a venit să mă vadă Daicoviciu; întorcându-se la Sibiu de la București (unde fusese la primirea lui Giuseppe Lugli, acum profesor titular la Universitatea din Roma și ales membru corespondent - sau de onoare - al Academiei Române), s-a abătut special până la Craiova să discute cu mine problema eventualei succesiuni a lui Andrieșescu la catedră. Încă din 1939, acesta se îmbolnăvise de cancer (nu știu dacă și el știa sau nu ce înseamnă tumoarea de la baza inferioară a nasului, dar se dusese și la Paris pentru tratament cu raze, în urma căruia suferise și unele arsuri). Când l-am văzut o dată prin 1941, nega cu înverșunare că ar avea cancer, spunând că aceasta ar fi una dintre “infamiile” lui Tzigara Samurçaș și că el are numai “un polip rebel”, cum i-au precizat specialiștii de la Paris. Din păcate, afirmațiile lui Tzigara - Samurçaș erau exacte și, după cum se știe, Andrieșescu a murit în toamna lui 1947, după o suferință cumplită. Simion Barta, care locuia la Andrieșescu, îi povestea Hortansei că în ultimul timp aproape nu mai recunoștea pe nimeni.

Revenind însă la vizita lui Daicoviciu la Craiova (obținuse cu greu voie de la comandantul companiei să stăm de vorbă un ceas-două, el neputând rămâne până seara, când noi ne... descazarmasem); m-a întrebat cum văd lucrurile în problema pentru care se abătuse din drum. În faza întâi, spunea el, potrivit legii, se pot face transferări de alte universități - și în acest caz el nu va avea nici un rol, decizia fiind de competența exclusivă a consiliului facultății respective. Dacă însă nu se va hotărî transferarea lui Vulpe de la Iași, atunci el, Daicoviciu, va face în chip firesc parte din comisia ce avea să decidă numirea altui specialist, chiar dacă acesta nu era încă profesor titular. Voia să știe dacă, în această eventualitate, eu doresc să mă susțină.

I-am răspuns că - deși socotesc că activitatea mea m-ar îndreptăți să ocup catedra de arheologie, fiind echivalent - în calitate de director al muzeului, din punctul de vedere al salariului și al gradațiilor, cu un profesor plin, cred că ar fi preferabil să-l propună și să-l voteze pe Grigore Florescu, de ani de zile conferențiar definitiv și fără altă șansă să devină

profesor titular. Ulterior, am continuat, nu mă îndoiesc că Grigore va propune el însuși vinderea catedrei, spre a se reveni la cele două catedre contopite prin legea din 1938, el putând rămâne profesor de arheologie clasică și eu putând deveni profesor la catedra de arheologie preistorică.

Daicoviciu a rămas puțin surprins de punctul meu de vedere, dar a precizat că va face cum spun eu și ne-am despărțit; Imprejurările au arătat că toată această discuție era o anticipație fără obiect.

După demobilizare, ținând seama de faptul că experiența de la Cârna arătase că, în zona bălților Dunării, nu se pot face săpături decât cel mai devreme în luna august, când scad apele, am preferat să fac cu Hortansa în iulie unele cercetări în zona de dealuri a Județului Ruzău, între localitățile Bălănești și Brăești. În această ultimă localitate, prietenii Broșteanu aveau o proprietate, moștenită de la tatăl Sandel, și își construiseră o vilă foarte frumoasă - astăzi dispensarul comunal. Zona aceea este foarte accidentată, unele dealuri ridicându-se până peste 800 metri înălțime, iar perighezele pentru identificarea așezărilor preistorice erau destul de grele. Am descoperit totuși câteva așezări, situate pe piscuri foarte abrupte și în pantă, expuse tuturor vânturilor și ne întrebam mereu cum își puteau face oamenii așezări tocmai acolo. Una dintre aceste așezări era chiar pe un fel de stâncă-platou, cu suprafața înclinată; de pe partea mai înaltă a ei privea cuprindea o regiune foarte întinsă, ceea ce mi se părea a fi singura explicație valabilă pentru alegerea unui asemenea loc. Și aici și în alte puncte am găsit cloburi de tip Monteoru, dar era vădit că stratul de cultură fusese aproape cu totul ros și spulberat de ploii și de vânturi. Am preferat deci să facem un sondaj chiar în livezile satului Bălănești, aflate deasupra proprietății unui negustor la care am locuit. Eu am rămas numai o zi, Hortansa, ajutată de Simion, continuând săpăturile cam două săptămâni și descoperind resturile unei așezări eneolitice, încadrată ulterior aspectului Aldeni al culturii Gumești. Printre altele, am găsit un craniu izolat, vopsit cu roșu, despre care am amintit într-un studiu (sau cronică?) dedicat acestor practici rituale, dar a publicat numai un raport preliminar, nu un studiu detaliat al rezultatelor obținute prin aceste săpături.

În cursul acestei veri m-a vizitat la muzeu Emil Condurachi, profesor la Școala Superioară de Arhivistică din București și fost membru al Școlii române din Roma, spunându-mi că ar dori să întreprindă săpături la Troesmis și să i se dea aprobarea și fondurile necesare. Mi s-a părut foarte firesc ca un profesor de arheologie - de altfel, înainte de a veni la București, el fusese asistent la catedra de arheologie de la Iași - să lucreze pe teren, și i-am aprobat imediat fondurile necesare, în ciuda opoziției lui Nestor.

Întreaga activitate a profesorului Condurachi în cei 15 ani când a condus Institutul de Arheologie, a dovedit cu prisosință că merita încrederea pe care i-am acordat-o atunci.

Toți foștii lui studenți cu care am stat de vorbă mi-au spus că este un profesor excelent, lecțiile lui fiind nu numai frumoase, dar și cu mult miez, dovedind ample lecturi și perfectă cunoaștere atât a istoriei antice clasice, greco-romane, cât și a celeia a Orientului Apropiat. Este un bun vorbitor, oricine l-a ascultat la conferințe, congrese și chiar la televiziune a putut admira ușurința cu care se exprimă și căldura cu care expune subiectele tratate, căldură pe care o transmite și auditoriului. A făcut o adevărată școală cu studenții săi dornici să de dedice arheologiei și treptat a încadrat la Institut un număr destul de mare dintre absolvenții Facultății de istorie ce se interesau de arheologie și făcuseră practică pe diferitele șantiere, cei mai mulți fiind astăzi cercetători încercați în domeniile lor de activitate. Prin memoriile sale bine documentate, înaintate forurilor de conducere, Condurachi a obținut aprobarea necesară pentru reparația anuarului Dacia. Pe altă parte, și celelalte publicații ale institutului au apărut cu regularitate în condiții grafice excelente, conținând importante contribuții și sporind prestigiul arheologiei românești în cercurile specialiștilor străini.

La conducerea șantierului Histria a obținut, de asemenea, rezultate de valoare, organizând cercetarea unor sectoare intra și extra murale, în care până atunci nu se făcuseră

cercetări temeinice. S-a dezvelit în felul acesta "zona sacră" a vechilor temple grecești ca și zona construcțiilor monumentale din secolul al VI-lea al erei noastre (în cetate), s-au identificat și săpat alte trei incinte de ziduri - una arhaică, alta elenistică și alta romană; s-a cercetat și cartierul vechi ce data din primele secole ale cetății, trecându-se și la săparea sistematică a necropolei tumulare din vecinătate - ca să nu citez decât unele dintre obiectivele avute în vedere, toate permițând înmulțirea datelor istorice cu privire la cele mai bine de zece secole cât a ființat această importantă cetate, întemeiată de coloniștii din Milet, în secolul VII î.e.n., pe malul actualului lac Sinoe.

Tot în aceeași vară, George Cantacuzino (fiul "Didinei"), despre care cred că am mai amintit, a venit la muzeu să solicite o autorizație pentru sondaj în valul transalutan, de pământ, din județul Teleorman, pateritoriuul comunei Băneasa, cu banii săi. A fost prima lui activitate de teren, dusă de altfel la bunsfârșit în chip onorabil, teoretic el nefiind deloc străin de aceste probleme, căci era conferențiar definitiv la Universitate.

La începutul lunii august am plecat la Craiova cu Simion și cu un student (Mănescu), repartizat de Andrieșescu pentru practică arheologică (despre acest student n-am mai auzit niciodată de atunci). De la Craiova am continuat drumul cu Ploșor (în mașina lui), colectivul nostru a ajuns la Rast. Ne-am ales gazdă în sat, deși în felul acesta stăbăteam în fiecare zi câțiva kilometri pe potecile ce coleau bălțile, pentru a ajunge la așezarea de le malul Gârlii Țîfarului, aflată la câteva sute de metri de apele Dunării. Pe malul celălalt al fluviului se zăreau clădirile din Lom. Am improvizat pe șantier un fel de colibă, în care abia intram doi sau trei, niciodată însă toți patru odată! Noroc că, fiind secetă, n-a trebuit să ne adăpostim împotriva ploilor.

Stratul de cultură era destul de adânc și n-am putut săpa - în cele trei săptămâni cât au durat lucrările noastre - decât două tranșee; una pe malul drept al Gârlei, perpendicular față de malul apei, și alta pe malul stâng, paralel cu apa. În același timp, am taluzat malul drept al Gârlei pe cca 150 metri lungime - acolo unde apele inundației din 1942 spărseseră digul făcut împotriva inundațiilor și lărgiseră considerabil Gârlea, aceasta având acum aproape aspectul unei bălți. În felul acesta am verificat și profilurile tranșeele noastre. Materialele ceramice, mai ales de culoare cenușie, făceau dovada unei tehnici foarte bune, unele dând chiar impresia că ar data din epoca Latène, deși cele mai multe erau neolitice și destul de fragmentare, iar celelalte obiecte destul de rare. Am găsit însă și câteva statuete decorate în genul aceleia care ne determinase să venim aici. Oricum, s-au putut preciza două starturi neolitice principale și unul intermediar, acesta foarte subțire. În cel de la bază, locuințele erau de tip bordel, iar în celelalte era de suprafață. În tranșeea de pe malul stâng al apei am descoperit și o statueta fragmentară cu două capete; împreună, cu celelalte statuete și cu materialele ceramice - ea ne-a confirmat că așezarea aparține culturii Vinca.

Terminând săpăturile, am plecat cu mașinuța spre Calafat, oprindu-ne în fiecare sat și cercetând împrejurările, pentru a identifica și a trece pe hartă diferite așezări și necropole. În preajma satului Tunari am făcut câteva sonde, unul în ceea ce mai rămăsese dintr-o așezare, găsituri cu decor în valuri - mai degrabă prefeudale, decât Latène - și altul, într-un fel de movilă naturală, lunguiață, la suprafața căreia eroziunile scoaseră la iveală oase și câteva mici obiecte hallstattiene, de bronz, se mai făcuseră însă aici tot felul de gropi și am preferat să nu începem săpături mai ample.

La amiază am făcut un foc trașnic și am fript câțiva pui, Simion fiind cel mai încântat de acest ospăț udat cu vinul adus cu noi. De la Poiana - comună mare, unde - decă nu mă înșel - se afla și conacul în care locuise cineva din familia Obrenovici - am pornit spre Basarabi, sat situat la 6 km de Calafat și căruia i-a fost incorporat acum din punct de vedere administrativ.

În ultimile zile ale periegezei noastre venise de la Craiova și Rodica Vincenz, studentă la Belle Arte, împreună cu frumoasa fată a lui Ploșor, Mira, încă elevă de liceu, colectivul nostru mărindu-se la acest început de septembrie. Popasul la Basarabi era motivat

de imprejurarea că, într-unul din drumurile lui de la șantier la Craiova, Ploșor - care nu rămânea niciodată mai mult de câteva zile în șir pe șantier, fugind mereu acasă să vadă cum mai merg lucrările agricole și să o mai liniștească pe doamna Ploșor - observase, între șosea și râpa dinspre Dunăre, chiar în marginea satului Basarabi, câteva "ghighilicli" - cum le spunea el -, movile mici, iar noi ne hotărâsem să le săpăm și să le dezvăluim "secretele". În prima seară, un inimos învățător refugiat din Ardealul de Nord, ne-a ajutat să găsim gazde, începând de a doua zi cele două fete fiind găzduite la proprietarul unei mici mori - pe care, firește, Ploșor îl cunoștea! - unde luam toți masa; noi ceilalți dormeam în două case destul de necăjite, unde nu veneam decât noaptea.

"Ghigilicile" din marginea satului s-au dovedit a fi tumuli hallstattieni, mai toți cu câteva morminte de înhumăție, cu scheletele pe spate și mâinile întinse de-a lungul corpului; unele dintre ele aveau "inventar" funerar foarte bogat; arme, obiecte de podoabă - în bronz și de fier - precum și ceramică. Într-un singur tumul se afla numai un schelet - dar fără cap! - având în schimb câteva zeci de obiecte de podoabă; în altele se îngropaseră și morți din vremea nu știu cărui război ruso-turc. În afară de movilele mici, erau acolo și câteva movile mari, dintre care am săpat parțial numai două, în care erau înmormântați și mulți creștini, dintr-o epocă destul de recentă; tumul construiți de populația triburilor cu schelete cbrlcite și cu ocră, din perioada de tranziție de la eneolitic la bronz; ulterior au fost îngropați în el și câțiva hallstattieni. În aceeași zonă se afla și valul de pământ al unei cetăți vechi, despre care noi bănuim că aparține tot epocii hallstattiene, dar se pare că săpăturile din ultimii ani au dovedit că datează din epoca de tranziție și ar aparține culturii Coțofeni.

Din păcate, pe baza ceramicii movilelor specifice hallstattiene, unii arheologi s-au grăbit să dea întregii culturi a perioadei Hallstatt C din România numele de "cultura Basarabi" (specifică lumii tracie în special de la Nordul Dunării), deși movilele de la Basarabi, prin ritul și ritualul lor funerar și prin întregul inventar metalic, sunt sigur ilirice - așa cum am arătat în lucrarea publicată în Dacia XII și în alte articole; ele dovedesc prezența în această zonă a unei enclave ilirice care a împrumutat de la localnici ceramica iar în timpul ilirii s-au pierdut desigur în masa autohtonilor.

Rodica Vicenz desena necare mormânt cu grijă, ajutată de fata lui Ploșor, în jurul căreia se învârtea ca un titirez bietul Mănescu, îndrăgostit "fulea" de ea; foarte explicabil, fata fiind încă și astăzi, după aproape treizeci de ani, foarte frumoasă.

În orele libere și duminicile, colindam cu Ploșor plaja Dunării, adunând tot felul de cioburi - mai ales prefeudale -, dar găsim și un mic tezaur de monede bulgărești din secolul XII sau XIII. Nu degeaba comuna Basarabi, înainte de a se da acest nume în secolul trecut sau la începutul secolului nostru, se numise Vadul Cumanilor, indicând astfel importanța acestui punct pentru trecerea de pe un mal pe altul al Dunării în diferitele vremuri. Acest obicei al schimbării denumiri istorice ale localităților continuă și în scurtă vreme nici nu se vor mai putea face studii serioase cu privire la vechimea diferitelor localități. Și numele satului Cârna a fost schimbata, după cum am spus, căci acest nume n-a mai plăcut autorităților. Tot acum câțiva ani, comuna Andolina, de la răsărit de Oltenița, figurând și pe unele bărți vechi, din vremea lui Mihai Viteazul (având deci pe puțin patru secole vechime și fiind astfel una dintre puținele comune de pe malul Dunării cunoscute încă din vremea aceea), a fost rebotezată cu un nume care nu mai spune nimănui nimic. Și doar Andolibna nu sugera măcar că ar fi vorba de vreo cărnă!

De-a lungul malului Dunării, începând din imediata vecinătate a Calafatului, am continuat periegleza în susul cursului apel, ajungând în acel an puțin până la Cetate - dacă nu chiar până la Gruia - și descoperind, între altele, în tranșeele săpate pe un dâmb din marginea comunei Cetate, resturi ceramice aparținând culturii Coțofeni, inclusiv două vâscoare întregi, tipice, cu tortița - urechlușă sub buză.

Recolta noastră fiind destul de bogată și timpul înalțat, am plecat spre Craiova, unde am lăsat toți sacii cu oasele scheletelor - pierdute ulterior. Din fericire, toate celelalte

materiale au fost aduse de mine la București și acum câțva ani am putut publica, așa cum am amintit, toate rezultatele acestor săpături.

În paginile precedente am vorbit de multe ori despre C.S. Nicolăescu-Plopșor (căruiă toată lumea îi spunea, simplu, Plopșor), dar de fapt am spus prea puțin despre el. Avea o energie neobișnuită, o dorință de realizări aproape fără limită și o dăruire totală pentru cauzele pe care le îmbrățișa.

În vremea când fusese director al Muzeului din Craiova - întemeiat mai mult simbolic de fostul profesor Ciureanu -, îl organizase de mai multe ori; la început în "Casa Băniei" de lângă biserica Sfântul Dumitru și apoi în localul școlii "Madona Dudu" - unde se află și astăzi. Deși secția arheologică era așa de importantă, deosebit de prețioase erau și colecțiile etnografice și cele de știință ale naturii, și cred că lui Plopșor i se cuvine numele de adevărat întemeietor al acestui frumos muzeu.

Preocupările lui nu se limitau însă la arheologie și la etnografie, deoarece edita neîncetat diferite periodice, publicând și multe documente și studii despre istoria medievală și modernă, creând un adevărat focar de cultură în capitala Olteniei. Firește, fiind foarte personal, și-a făcut și mulți dușmani.

Venit în București după 1950 și angajat și el la Institutul de Istorie și apoi la Muzeul Național de Antichități, și-a restrâns domeniul de activitate exclusiv la arheologie și chiar numai la problemele paleoliticului, fiind de astfel unul dintre colaboratorii de nădejde ai academicianului Ștefan Milcu.

O dată cu întemeierea Institutului de Arheologie și crearea Sectorului Paleolitic, a primit conducerea acestui sector independent, cărui i s-a dedicat cu tot sufletul, adunînd în jurul lui pe câțiva dintre tinerii care au lucrat cu el începînd de la șantierul lacului de acumulare de la Bicaz (unde au descoperit nu numai noi și multe așezări, dar și unele aspecte cu totul inedite ale culturii acelor atât de îndepărtate timpuri), creând astfel o școală românească de cercetare a paleoliticului. Elevii săi, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, Maria Blîrl și V. Boroneanț, au devenit buni specialiști în domeniul paleoliticului, iar Alexandra Bolomey, o excelentă specialistă în paleontologie și pe care în 1970 am reușit să o încadrăm la institutul nostru -, s-a atașat și ea de colectivul lui Plopșor și a devenit o prețioasă colaboratoare a tuturor arheologilor care au înțeles importanța studierii problemelor mediului înconjurător și nu se mărginesc la acelea strict arheologice. Fiul cel mare al lui Plopșor, Dardu, luându-și doctoratul în medicină, s-a dedicat antropologiei, în special celei preistorice, fiind și el un bun colaborator al nostru.

Din păcate, Plopșor n-a avut răgazul necesar să redacteze opera pe care o plănuise - Paleoliticul în România -, deși aceasta ar fi însemnat cu siguranță un mare pas înainte în acest domeniu. Boala nemiloasă l-a ținut la pat la începutul iernii 1968 și în martie boala l-a răpus, la numai 68 de ani și în plină activitate, lipsind cercetarea arheologică românească de unul dintre cel mai dinamici și mai bine pregătiți specialiști.

La începutul lui octombrie (sau poate tot spre sfârșitul lui septembrie al aceluiași an), Daicoviciu mi-a propus să iau parte la săpăturile de la Costești. Am pornit deci din nou pe coclauri și l-am găsit împreună cu doi-trei dintre tinerii "ucenici" arheologi ai lui, între care și Nicolae Lupu, directorul de mai târziu al Muzeului Bruckenthal, acum profesor universitar la Sibiu și membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice. Cele zece zile petrecute împreună au fost deosebit de plăcute; am colindat toate dealurile vecine, vizitând din nou cetatea de pe Grădiștea Muncelului și întorcându-ne pe la cetățile de la Lunca, Bldariul și Făerag.

Cu toate că m-am împăcat acolo - chiar cu discuțiile vehemente, în contradictoriu, cu Daicoviciu - și cu patul scurt în care, pentru a mă putea întinde, trebuia să pun picioarele pe tăble - numai cu mîncarea nu; în toate zilele se mîncau ouă și slănină, așa încît într-o noapte am avut o indigestie teribilă, iar când m-am întors la București am făcut un subiecter.

Se mai aflau acolo, în vizită, și un număr mare de elevi de la Liceul militar (fost la Mănăstirea Dealului și mutat, după cutremurul din 1940, la Predeal), împreună cu profesorul lor Romulus Vulcănescu, devenit ulterior etnograf, precum și Ion Conea; și el discuta aprig diferite probleme cu Daicoviciu, dar mai mult... geo-politice decât arheologice.

Înainte de a pleca spre București, toamna ruginise frunzele pădurilor, variația de culori a copacilor făcând împrejurimile și mai frumoase; dar începuse să cadă și bruma și chiar dacă n-aș fi avut alte sarcini de dus la capăt la București, tot ar fi trebuit să plec.

În urma suplimentării posturilor muzeului cu unul de secretar, am publicat din nou un concurs și, din multele candidate, în cele din urmă a rămas una singură, doamna Matrosenco, care lucrase până atunci la C.F.R., dar avusese la licență, ca materie a treia, arheologia și deci se presupunea să nu fie cu totul străină de preocupările și de nevoile noastre. Româncă din fostul județ Cahul, știind și limba rusă bine, era destul de dezechetată și de receptivă, devenind treptat-treptat o bună colaboratoare a direcției. Ulterior a funcționat la redacția revistelor institutului, învățând repede munca de redacție și îndeplinind foarte bine atribuțiile ce-i reveneau; a recunoscut de altfel "modo publico" că de la mine a învățat "meseria" și a lucrat la institut până acum câțiva ani, când a cerut pensionarea, deoarece nu i se aprobase înaintarea. Împreună cu Suzana Bogdan, au făcut o foarte bună echipă până la pensionarea ei, după care biata Suzana Bogdan s-a prăpădit destul de curând din cauza unui cancer la pancreas.